

Mer lek!

En utveckling av ett utvärderingsverktyg för bostadsgårdens lekmiljö

More play!

An development of an evaluation tool for the courtyard's play environment

Pauline Green

Mer lek!

En utveckling av ett utvärderingsverktyg för bostadsgårdens lekmiljö.

Pauline Green

Handledare:	Johan Wirdelöv, SLU, institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Examinator:	Märit Jansson, SLU, institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Omfattning:	30 hp
Nivå och fördjupning:	Avancerad nivå, A2E
Kurstitel:	Självständigt arbete i Landskapsarkitektur – Hållbar stadsutveckling, ledning, organisering och förvaltning
Kurskod:	EX0859
Program/utbildning:	Hållbar stadsutveckling
Kursansvarig inst.:	Landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Utgivningsort:	Alnarp
Utgivningsår:	2021
Omslagsbild:	Ylva Oknelid

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap (LTV)
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Sammanfattning

Faktorer som förtätningsprocesser, ökad trafik och ett större säkerhetstänk överlag har gjort att barn idag har allt färre platser att vistas på i staden. Bostadsgården är ett av få uterum där barn kan vara och dit de kan ta sig själva. Men för att bostadsgården ska vara en levande lekmiljö räcker det inte att bara se till bostadsgårdens existens, utan även dess utformning behöver uppmärksammas.

I denna mastersuppsats har jag undersökt hur ett verktyg för värdering och utveckling av bostadsgårdens lekmiljö kan se ut. Genom att kombinera studier av litteratur och befintliga verktyg har jag identifierat lekvärden som är viktiga att ta hänsyn till i utformningen av lekmiljöer. Dessa lekvärden utgör underlaget till analysverktyget för bostadsgårdens lekmiljö, som fått namnet BoLek.

BoLek består av en lista med lekvärden och tillhörande beskrivning till respektive lekvärde. Syftet är att fungera som en mall för användaren, att ge en vägledning i vad användaren ska titta efter i lekmiljön. Efter det ges användaren utrymme att själv beskriva lekvärdena på platsen och skriva ner egna kommentarer. De lekvärden som listas i BoLek är *rymlighet, rumslighet, natur och vegetation, topografi, samspel med omgivningen, möjlighet till sol och skugga, variation och föränderlighet, tillgänglighet, sittplatser, varierade markmaterial och lösa material*.

I arbetet med att utveckla BoLek testades det även på fem bostadsgårdar av olika karaktär, för att se hur verktyget fungerar i praktiken och hur det går att använda på bostadsgårdar med skild utformning. Syftet med utvecklingen av BoLek är att främja en utformning av bostadsgårdar med fokus på barns lek. Avslutningsvis förs en diskussion om metodval, möjligheter och risker med att utforma miljöer utifrån checklistor samt vilken potential bostadsgårdar har att bli mer levande lekmiljöer.

Nyckelord: lekmiljö, bostadsgård, verktyg, checklista.

Abstract

Elements such as densification processes, increased traffic and a greater safety thinking has led to children today having fewer places to be in the city. The courtyard is one of few outdoor environments where children can be and where they can go on their own. But for the courtyard to function as a vibrant play environment it is not enough just to see to the courtyard's existence, it is also necessary to pay attention to design.

In this master essay I have investigated what a tool for evaluation and development of the courtyard's play environment could look like. Through a combination of studies of literature and existing tools I have identified play values that are important to take into account in the design of play environments. These play values constitute the basis of the evaluation tool of the courtyard's play environment. I have named the tool BoLek.

BoLek consists of a list of play values with descriptions for respective play value. The purpose of the tool is to work as a template for the user, and to provide guidance for the user in what to look for in the play environment. Thereafter the user is given the opportunity to describe the play values and to write down his own comments. The play values that are listed in BoLek are *spaciousness, spatiality, nature and vegetation, topography, interaction with the environment, possibility of sun and shade, variation and changeability, availability, seating, flooring materials and loose material*.

In the process of developing BoLek it has been tested on five courtyards with different characteristics, to see how the tool works in practice and how it can be used on courtyards with different designs. The purpose of developing BoLek is to promote a design of courtyards with a focus on children's play. The study is concluded with a discussion about method choices, opportunities and risks in designing environments based on checklists and what potential courtyards have to become more vibrant play environments.

Keywords: play environment, courtyard, evaluation tool, checklist.

Tack

Till min handledare Johan Wirdelöv. Du har visat ett stort engagemang i mitt arbete, noggrant läst igenom det jag skrivit inför varje handledning och gett mig värdefulla synpunkter under arbetets gång.

Till mina föräldrar för ständig uppmuntran och till Elinor och David för korrekturläsning.

Och till dig Simon, min bästa person som gör allt roligare.

Pauline

Malmö, mars 2021

Innehållsförteckning

1.	Inledning	7
	Mål och syfte	9
	Avgränsningar och centrala begrepp	10
	Disposition	11
2.	Teori och metod	12
	Teoretiskt ramverk	12
	Litteraturöversikt och litteraturstudie	14
	Test på bostadsgårdar	16
3.	Bakgrund och tidigare forskning	17
	Synen på barn och barns utemiljöer	17
	Barn i den fysiska planeringen	18
	Lagar och riktlinjer kring barns utemiljö	19
4.	Bostadsgården som lekmiljö	21
	Bostadsgården ur ett historiskt perspektiv	21
	Utformningens betydelse för barns lekmiljö	23
	Sammanfattande slutsatser och reflektioner	28
5.	Verktyg för utvärdering av lekmiljöer	30
	Jämförelse mellan verktygen	34
6.	BoLek - ett analysverktyg för bostadsgårdens lekmiljö	35
	BoLeks utveckling och utformning	35
	Test av BoLek	41
	Slutsatser och reflektioner om testresultaten	51
7.	Avslutning och diskussion	53
	Perspektiv på bostadsgårdens lekmiljö	53
	Metoddiskussion	55
	Vidare forskning	56
8.	Referenser	57

1. Inledning

De senaste årens intensiva bostadsbyggande med förtätning som ett tydligt planeringsideal har lett till att andra ytor i staden behövt kompromissas med. Det kan vara att offentliga ytor som torg, naturområden eller parker minskats för att ge plats åt bostäder, eller att fler målgrupper behöver samsas om samma yta när förskoleverksamhetens utomhusmiljö är förlagd till bostadsgården eller intilliggande park. Ytterligare exempel är detaljplaneändringar som möjliggör att bostadsgården ska vara tillgänglig för allmänheten, eller nybyggnation där gården är väldigt liten eller saknas. Möjligheten till en bostadsnära utemiljö blir därmed en kvalitet som vissa grannskap och kvarter har, och andra inte (Minoura 2019, s.7).

Då bortprioriteringen av gårdsyta till förmån för bostäder är ett relativt nytt fenomen är det oklart vilka konsekvenser det ger i en större skala. Men pågående urbanisering och förtätning leder till att allt fler människor bor på samma yta vilket gör att bostadsgården blir en viktig vistelseplats för boende i en stad. Med rätt utformning kan bostadsgården verka för bättre trivsel och ökad gemenskap bland de boende, och bli ett viktigt komplement till andra platser för utevistelse i staden. Därför blir det viktigt att inte enbart se till bostadsgårdens existens utan även dess utformning, och hur användningen regleras därefter (Minoura 2019, s.10).

Bostadsgården främsta syfte är lättillgänglig utevistelse. Utevistelse innebär en återhämtning från stress för såväl barn som vuxna. Studier visar även att barns fysiska aktivitet ökar ju mer de vistas utomhus (Minoura 2019, s.15; Raustorp et al 2012, s.6). Utrymme att röra på sig är viktigt för att barn ska kunna må bra såväl mentalt som fysiskt. Det innebär aktivitet där det går att röra sig fritt, springa längre sträckor och leka lekar som kräver plats. Men även för att hitta lugna platser för att kunna dra sig tillbaka och vara ifred. Utöver storleken på ytan är kvaliteten viktig. En rik naturmiljö med varierad terräng, buskar, träd och lösa material främjar barns lek, enskildhet, samtal och sinnliga upplevelser (Morrissey, Scott & Wishart 2015, s. 30). Tidigare har det funnits naturliga platser i staden för barn att vistas på, som naturområden och obebyggda tomter (Kylin & Bodelius 2015, s.8). Men pågående förtätningsprocesser, ökad trafik och ett större säkerhetstänk överlag har lett till att barns rörelsefrihet i staden minskat till den grad att många barn idag är begränsade till skolan, hemmet och eventuellt en fritidsverksamhet (Faskunger 2008, s.19).

Även i lagen lyfts barnens utemiljö. I barnkonventionen, som blev svensk lag 2020, står det i artikel 3 att alla beslut som rör barn ska utgå från barnets bästa och i artikel 13 att barn har "rätt till vila, och fritid, till lek och rekreation anpassad till barnets ålder". Enligt plan-och bygglagen 8 kap. 9 § ska det finnas "tillräckligt stor friyta som är lämplig för lek och utevistelse vid bostäder, fritidshem, skolor och förskolor", medan Boverket talar om en friyta på 30 kvm för barn i grundskola och 40 kvm för barn i förskola (2015, s.54). Vanligt är dock att kommuner sätter upp egna riktlinjer, exempelvis i Malmö med 30 kvm per barn i förskola och 15 kvm per barn i grundskola (2016, ss. 9, 12). Det finns alltså ingen lagstadgad siffra kring barns friyta. Kommuners rekommendationer innebär oftast en mindre friyta än Boverkets och huvudsakligen fokuseras det på skolgårdar och inte bostadsgårdar.

Vissa barn leker självständigt nära hemmet, medan andra barn inte har någon autonom rörelsefrihet utan tar sig mellan platser med en förälder (Björklid 2005, s.147). Bostadsgården är viktig för att det är en av få platser där barn kan vistas och dit de kan ta sig själva. Därför kan den heller inte kompenseras med en närliggande park. Överlag finns det mycket forskning som handlar om betydelsen av barns lekmiljöer (Jansson 2016; Norén-Björn 1977; Shackell m.fl. 2008). Det finns även olika verktyg som syftar till att utvärdera lekmiljön på skolgårdar eller offentliga lekplatser, ofta utformade som checklistor med beskrivningar av lekvärden (till exempel friyta, grönska eller topografi). Men forskning eller verktyg som specifikt handlar om bostadsgårdens lekmiljö saknas. Mot denna bakgrund går det att hävda att det existerar en kunskapslucka om barns lek på bostadsgårdar och att det därmed finns ett behov av att förstå bostadsgården som lekmiljö, både kunskaps- och metodmässigt.

I denna uppsats studerar jag litteratur och befintliga verktyg för utvärdering av lekmiljöer i syftet att utveckla ett verktyg inriktat på bostadsgårdens lekmiljö. Verktyget, som fått namnet BoLek, utgörs av en lista med lekvärden och tillhörande beskrivning till respektive lekvärde. Syftet är att fungera som en mall för användaren, att ge en vägledning i vad användaren ska titta efter i lekmiljön. Efter det ges användaren utrymme att själv beskriva lekvärdena på platsen och skriva ner egna kommentarer. De lekvärden som listas i BoLek är *rymlighet, rumslighet, natur och vegetation, topografi, samspel med omgivningen, möjlighet till sol och skugga, variation och föränderlighet, tillgänglighet, sittplatser, varierade markmaterial och lösa material*.

Mål och syfte

Målet med denna studie är att utveckla ett verktyg för värdering och utveckling av lekkvalitet på bostadsgårdar. Detta genom att studera litteratur och befintliga verktyg för att identifiera lekvärden som är viktiga inslag i utformningen av lekmiljöer.

Det övergripande syftet är att främja en utformning av bostadsgårdar med fokus på barns lek. Genom att skapa ett underlag för utvärdering av bostadsgårdars lekmiljö hoppas jag bidra till en mer välgrundad diskussion om gestaltningen av barns lekmiljöer, som i längden främjar goda livsvillkor för barn i staden.

Uppsatsen vänder sig till dig som är intresserad av bostadsgårdens lekmiljö. Tanken bakom verktyget som utvecklas är att det ska kunna användas av såväl tjänstemän, studenter, föreningar och ideella initiativ som enskilda boende.

Frågeställning:

- *Hur kan ett verktyg för värdering och utveckling av bostadsgårdars lekmiljö se ut?*

Avgränsningar och centrala begrepp

Barn

Barnkonventionen definierar barn som varje människa under 18 år. Barns behov och förutsättningar skiljer sig dock åt beroende på ålder. Av denna anledning talar exempelvis Boverket (2000, s.19) om barn och unga och gör en indelning av åldersgrupperna små barn (0–5 år), mellanstora barn (6–12 år), samt ungdomar (13–18 år). I denna studie av bostadsgårdar har jag utgått från Boverkets användning av små barn och mellanstora barn. Detta då ungdomar har en större rörelsefrihet och i högre utsträckning andra intressen än lekmiljön på bostadsgården. I uppsatsen diskuteras även barn och unga på en generell nivå, i dessa sammanhang refereras barn till alla under 13 år och unga alla mellan 13–18 år.

Barnperspektiv och barnets perspektiv

Ett barnperspektiv innebär att vuxna, genom kunskap om vad barn behöver för att må bra och utvecklas intar ett barnperspektiv. Barnperspektivet ska se till barnets bästa och vilka förutsättningar barn ges vid beslutsfattande. Barnets perspektiv utgår från barns egna upplevelser och eftersträvan. I planeringen innebär barnets perspektiv till skillnad från barnperspektivet att barn är delaktiga och för sin egen talan (Halldén 2003, s.14). Denna uppsats utgår från ett barnperspektiv med fokus på lek och inte vuxnas samspel med barn.

Lek

Leken är spontan, frivillig och innefattar alla aktiviteter och beteenden som kontrolleras av barnen själva. Leken kan vara både för nöjes skull eller allvarlig och drivs av en inneboende motivation och inte som medel för att nå ett mål (Beckman 2018, s.9).

Lekmiljö

Lekmiljö är den miljö där barn leker. En vanlig lekmiljö är en lekplats med redskap som sandlåda, rutschkana och gungor. Men en lekmiljö kan även vara platser som skogen, parken eller gräsplanen. Vilken tillgång barn har till lekmiljöer och hur utformningen av dessa ser ut påverkar barns möjlighet till lek och hur leken tar sig uttryck (Kristensson 2003, s.164).

Bostadsgård

En bostadsgård är en avgränsad yta på tomtmark som uppfattas tillhöra ett eller flera flerfamiljshus (1 kap. 4 § PBL; Minoura 2019, s.22). Kristensson (2003, s.18) menar att skillnaden mellan en bostadsgård och andra stadsrum är det bostadsnära läget och den kollektiva karaktären, där gården är ett gemensamt uterum för de boende.

Friyta

Friyta är ett markområde som är avsett för lek och utevistelse i anslutning till byggnation (PBL 8 kap. 9 §). Det finns ingen lagstadgad siffra kring barns friyta utan riktlinjer från Boverket och kommuner. Definitionen av friyta i denna uppsats innebär de ytor som kommer barnen tillgodo som lekyta, det vill säga exklusive cykelparkering, sophantering, bodar med mera.

Disposition

Uppsatsen är bestående av sju kapitel. I detta inledande kapitel introduceras läsaren för arbetets riktning, via problemformulering, mål, syfte, frågeställning och centrala begrepp. Det andra kapitlet beskriver arbetets teori och metod. Det teoretiska ramverket utgår från begreppet *affordance* och metoder som använts är litteraturoversikt, litteraturstudier samt studiebesök. Kapitel tre ger en bakgrund till ämnet och redogör för tidigare litteratur. Först ges en historisk överblick av barnperspektivet i stadsplaneringen och sedan en nulägesbeskrivning av barns tillgång till utemiljöer. Slutligen presenteras rådande lagar och riktlinjer. Det fjärde kapitlet behandlar bostadsgården som lekmiljö. Hur bostadsgården växt fram och utvecklats över tid, samt vilka aspekter som är viktiga att ta hänsyn till i gestaltningen av lekmiljöer. I en sammanfattande slutsats diskuteras utformning av lekmiljöer på bostadsgårdar. Kapitel fem redovisar befintliga verktyg för utvärdering av lekmiljöer. Verktygen beskrivs kortfattat och därefter jämförs och diskuteras dess likheter och skillnader. I det sjätte kapitlet utvecklas analysverktyget BoLek, inriktat på bostadsgårdens lekmiljö. BoLek testas på fem gårdar med skild utformning och därpå diskuteras dess applicerbarhet. I uppsatsens sista kapitel, kapitel 7, förs en avslutande diskussion och metoddiskussion.

2. Teori och metod

Under arbetets gång har jag kommit i kontakt med affordance-begreppet, en teori som bidragit till att jag kunnat tänka bredare kring funktioner och handlingsmöjligheter i en miljö. Affordance fokuserar på samspelet mellan miljö och individ, hur de använder varandra och skapar förutsättningar sinsemellan (Änggård 2012, s.3). Metoder som använts i arbetet är litteraturöversikt och litteraturstudier. Syftet med litteraturöversikten är att kartlägga befintlig kunskap inom ämnesområdet medan litteraturstudier har använts för att identifiera aspekter som anses viktiga i utformningen av lekmiljöer. De identifierade aspekterna har sedan utgjort grunden till framtagandet av analysverktyget BoLek, inriktat på bostadsgårdens lekmiljö.

Teoretiskt ramverk

Mårtensson (2004, s.17) skriver att inom dagens planering finns det ett försvagat intresse för användandet av utemiljön. Istället är det mer fokus på estetik, mindre ytor och platserns mening. Men när det i planeringen diskuteras vad platser har för innebörd för människor, är det viktigt att ha i åtanke att barn har en mer handlingsinriktad inställning till den fysiska miljön jämfört med vuxna. Utomhuslek är i hög grad en aktivitet som bygger på rörelse, och det är genom att använda utemiljön som dess meningskapas för barn. Likaså Jansson (2010, s.65) menar att vuxna ser och uppskattar det visuella intrycket av landskapet, medan barn ägnar sig åt att tolka funktionaliteten i utemiljön för att kunna utöva olika aktiviteter.

Barns handlingsorienterade syn på utemiljön kan kopplas till begreppet *affordance*, myntat av den amerikanska psykologen James J. Gibson. Begreppet är sprunget ur *afford* (erbjudande) och Gibson använder sig av det för att beskriva den fysiska miljön. Han menar att en miljö med till exempel vatten, eld, terräng, skydd och utsikt är full av olika erbjudanden. Vidare förklarar han att ett erbjudande alltid står i relation till en mottagare, och beroende på vem mottagaren är kan erbjudandet uppfattas såväl positivt som negativt. Vilken mening erbjudandet får skapas alltså i förhållandet mellan miljö och mottagare, och det är detta som Gibson benämner *affordance* (Gibson 1979, s. 127).

Exempel på affordance i den fysiska miljön kan vara ett föremål som går att sitta på. Gibson förklarar att olika djur skiljer sig åt i hur de använder den fysiska miljön. Vilka ytor som går att klättra på, krypa under eller falla ifrån är relativt till det djur som använder det. Människor har till exempel en vana att sitta ned, jämfört med andra djur som kanske hukar sig eller kryper. En yta som är tillräckligt robust för att erbjuda stöd och som är i knähöjd från marken kan därmed framkalla ett beteende hos människor att vilja sitta. Visuellt kan det se ut som en stol, soffa, fåtölj eller bänk. Färg eller textur spelar ingen roll. Vad som är knähögt skiljer sig också för barn och vuxna, så affordance skiljer sig beroende på storlek på individen. Men om en yta är horisontell, platt, tillräcklig utsträckt, fast och knähög i relation till mottagaren går den att sitta på och ger ett visuellt intryck av att kunna användas till detta. Erbjudandet i miljön kan mottas perceptuellt, och föremålets funktion och mening skapas mellan mottagaren och miljön. Erbjudanden framkallar på så sätt olika beteenden och utifrån intresse går det att upptäcka ännu fler erbjudanden i miljön (Gibson 1979, s.128).

Änggård (2012, ss.3–4) skriver att affordance visat sig vara givande att använda i studier av barns fysiska miljö. Hon tar upp att bland annat Heft (1988) använt sig av begreppet för att skapa en taxonomi över barns utemiljöer, där han listat olika erbjudanden i miljön och vilka beteenden de kan frambringa hos barn. Till exempel att stora ytor kan bjuda in till att springa, träd till att klättra och kullar till att hoppa. Enligt Mårtensson (2009, s.169) uppfattar och tolkar barn redan i tidig ålder erbjudanden i miljön, och i takt med att de blir äldre utvecklas samspelet med omgivningen. Utemiljöer erbjuder i större utsträckning fler utmaningar än inomhusmiljöer, vilket ökar möjligheten för leken att ändra riktning och ta nya former (Mårtensson m.fl. 1997, s.6). Detta då naturens miljöer och material, till skillnad från fabricerade leksaker, har en ospecificerad karaktär vilket gör att barnen lägger ner mer tid på att förhandla och ompröva ett föremåls betydelse. Leken kan både startas av ett föremål eller utan, genom att barnet letar i miljön efter föremål som erbjuder vad det söker (Änggård 2009, s.231).

Likadant Jansson (2010, s.66) skriver att studier av befintliga lekplatser visar att de mest omtyckta platserna hos barn är de som har många olika erbjudanden i miljön. Utforskning och interaktion möjliggör för barnet att skapa sin egen relation till platsen och att använda den på sitt eget sätt (Refshauge m.fl. 2015, s. 227). Detta kan kopplas samman med begreppet *barns platser*, platser som definieras av att de används av barn. Till skillnad från *platser för barn*, som är skapade och utformade efter vuxnas kunskap om barns behov, är barns platser de platser som barnen själva tagit i bruk. Det kan ursprungligen vara platser för barn, men distinktionen ligger i att barnet ofta har känslor för platsen och har tillskrivit den en mening (Änggård 2012, s. 3). För att främja barns lek i den fysiska miljön behöver miljön således erbjuda något som barn kan intressera sig för. Det är relationen mellan barnet och miljön, hur barnet tolkar miljöns egenskaper, som skapar barns platser.

Litteraturöversikt och litteraturstudie

För att kunna besvara studiens frågeställning om hur ett verktyg för värdering och utveckling av bostadsgårdars lekmiljö kan se ut har relevant litteratur studerats. Valet av litteratur baserades till stor del på forskning som jag kommit i kontakt med tidigare under min utbildning, från kursen *Stadsrum för barn och unga*. Där ingick texter av bland annat forskarna Fredrika Mårtensson (miljöpsykologi), Märit Jansson (landskapsförvaltning) och Maria Kylin (landskapsplanering), som alla behandlar barns utemiljöer från olika perspektiv. Från ett tidigare projektarbete som handlade om bostadsgårdar läste jag även Eva Kristenssons avhandling *Rymlighetens betydelse* (2003), vilken jag läst igen i samband med detta arbete och haft stor nytta av. Avhandlingen berör bostadsgårdens olika funktioner för de boende, bland annat som lekmiljö. Utöver Kristenssons avhandling har jag läst Eva Minouras bok *Bostadsgården - Territoriell arkitektur* (2019). Dessvärre har jag inte lyckats hitta någon mer litteratur som handlar om bostadsgårdens lekmiljö, varken svensk eller internationell.

Utbudet av litteratur som berör lekmiljöer är däremot omfattande. Det har varit en process att söka, granska och välja ut relevant material för ämnet. Efter en mailkonversation med Eva Kristensson fick jag tipset att läsa källförteckningen till *Gör plats för barn och unga* (2015), Boverket och Moviums vägledning i att skapa goda utemiljöer på förskolor och skolor. Källförteckningen ledde mig till fördjupande litteratur om utemiljöns betydelse för barns hälsa, principer för utformning samt rådande lagar och riktlinjer. Litteraturen i stort har bestått av vetenskapliga artiklar, böcker och avhandlingar, men även rapporter och statliga utredningar inriktade på barns utemiljöer. Sökningar har gjorts på SLU:s biblioteks söktjänst Primo, Libris, Diva och Google med sökord som *lekmiljö*, *barnperspektiv*, *bostadsgård*, *rymlighet* och *utformning* samt *play environment*, *play area*, *outdoor play* och *courtyard*. Tips på relevant litteratur har även mottagits från min handledare.

Arbetsprocess

I utvecklingen av analysverktyget BoLek har jag kombinerat studier av litteratur och befintliga verktyg för lekmiljöer. Liknande tillvägssätt har använts av bland annat Heft och Grahn (2014, s.878), i framtagandet av ett verktyg inriktat på utformning av hälsoträdgårdar. Arbetet inleddes med att jag identifierade aspekter som är viktiga att ta hänsyn till i utformningen av lekmiljöer. Därefter kunde jag svara på vad som skapar en god lekmiljö på bostadsgårdar, vilket tillsammans med studier av verktyg utgjort underlaget för BoLek.

Sammanlagt har fem olika verktyg analyserats, två som är inriktade på skolgårdar och tre på offentliga lekplatser. Urvalet grundas på tips från min handledare och på verktyg som ingick i kurslitteraturen i kursen *Stadsrum för barn och unga*.

I urvalet av verktyg har avvägningar gjorts, att de skiljer sig tillräckligt mycket åt i utformningen för att kunna jämföras samt är ett tillräckligt stort antal för att utgöra ett skäligt underlag. De befintliga verktygen är utformade som checklistor med kriterier för lekvärden, till exempel rymlighet, rumslighet och vegetation. Till varje kriterium finns en beskrivning av vad som krävs för att lekvärdet ska anses uppfyllt. Verktygen skiljer sig åt i valet av kriterier och i bedömningen av dessa. Vissa verktyg har graderingssystem med poäng medan andra har en subjektiv bedömning där användaren ska beskriva platsen med egna ord.

Efter att jag valt ut fem verktyg studerade jag innehållet i alla verktyg, med fokus på vilka lekvärden som inkluderats i respektive verktyg och hur beskrivningen för lekvärdet såg ut. När jag gjorde detta blev det tydligt att verktygen till stor del inkluderat och beskrivit likartade lekvärden, men kallat dem för olika saker (till exempel har rymlighet benämnts som friyta, utrymme och plats för lek). För att göra jämförelsen mer överskådlig utformade jag en tabell, där lekvärden med liknande beskrivning placerades under samma rubrik. I tabellen blev det tydligt vilka lekvärden verktygen har gemensamt och inte. Därefter jämförde jag de lekvärden som inkluderats i en majoritet av verktygen gentemot de aspekter som identifierats i litteraturen.

I jämförelsen mellan de befintliga verktygen och litteraturen framgick att båda i huvudsak tar upp samma lekvärden. De lekvärden som inte identifierats i litteraturen är även samma lekvärden som enbart ett av fem verktyg inkluderat, aspekterna *samspel mellan ute och inne*, *platsens egen karaktär*, *fasta lekredskap*, *frihet från tydliga gränser* och *ekosystemtjänster*. Dessa aspekter kan dock finnas i annan litteratur än just den jag studerat, då min inriktning varit lekmiljöer på bostadsgårdar. Jag har även valt att inte inkludera de övriga kriterierna som enbart en minoritet av verktygen innehåller och som litteraturen inte tar upp; *platsens egen karaktär*, *fasta lekredskap* och *ekosystemtjänster*.

Den övergripande tanken bakom BoLek är att det ska kunna användas av alla som vill studera bostadsgårdens lekmiljö. Det kan vara tjänstemän, studenter, föreningar och ideella initiativ som enskilda boende. Därför har jag i utformningen fokuserat på att göra det lättillgängligt, med tydliga beskrivningar och flera exempel på gestaltning till respektive lekvärde. BoLek ger också utrymme för egna beskrivningar och kommentarer, vilket gör att användaren av BoLek kan lägga det på den nivå som den själv vill och tycker passar syftet i fråga.

Test på bostadsgårdar

I arbetet med att utveckla BoLek testades det på fem bostadsgårdar i Malmö av olika karaktär. Målet med att testa BoLek har varit att prova hur det fungerar i praktiken och se hur det går att använda på bostadsgårdar med skild utformning. Urvalet av bostadsgårdar baserades på att de skiljde sig åt i faktorer som till exempel byggnadsstruktur, tidsålder och storlek. Då jag i förhand visste att jag förmodligen skulle behöva besöka bostadsgårdarna flera gånger valde jag att inrikta mig på centrala Malmö och gårdar som låg relativt nära varandra. Jag reflekterade över centrala bostadsområden som skiljer sig från varandra och kom fram till Västra Hamnen, Lugnet, Möllevången, Norra Sorgenfri, Östra Sorgenfri och Rosengård. Efter att ha besökt områdena valde jag ut sammanlagt fem gårdar, tre i slutna kvarter och två i öppna kvartersstrukturer. Att det inte blev fler gårdar berodde på att jag endast identifierade fem gårdar som skiljde sig åt tillräckligt mycket i utformningen. Jag bedömde dock att det var ett tillräckligt stort antal för att kunna upptäcka både fördelar och brister med BoLek samt reflektera kritiskt kring det.

De bostadsgårdar som BoLek testas på är belägna i Rosengård, Möllevången, Östra Sorgenfri och Norra Sorgenfri. Valet baserades på att gårdarna i storgårdskvarteren skiljer sig åt i storlek, utformning och i tidsålder. I de öppna kvartersstrukturerna är gårdarna byggda på 1950- och 1960-talen, men skiljer sig i utformning och storlek. Här föll valet också på att gårdarna har topografiska skillnader, vilket var en aspekt jag ville ha med i jämförelsen då det listas som ett viktigt lekvärde i litteraturen. Hur jag resonerade och gick tillväga rent praktiskt i utvecklingen av BoLek beskrivs mer ingående i kapitel 6.

Jämförelse av litteratur och befintliga verktyg

vilka aspekter för lek som litteraturen och verktygen har gemensamt och inte

Litteraturstudie

identifiering av aspekter som är viktiga att ta hänsyn i utformningen av lekmiljöer

Studie av befintliga verktyg

vilka lekvärden som inkluderas i respektive verktyg

Utformning av BoLek

baserat på studien och av litteratur och befintliga verktyg

Test av BoLek

med målet att se hur verktyget fungerar på bostadsgårdar med skild utformning

3. Bakgrund och tidigare forskning

I detta kapitel redogörs tidigare litteratur inom ämnesområdet. Först ges en historisk överblick av barnperspektivet i stadsplaneringen och sedan en nulägesbeskrivning om barns tillgång till utemiljöer. Slutligen presenteras rådande lagar och riktlinjer.

Synen på barn och barns utemiljöer

I demokratiutredningen skriver Engwall att barn under 1900-talet gick från att inte vara sedda till att bli synliga. Frågor om barns rättigheter och möjlighet att påverka blev mer aktuella i politiska beslut under senare skeden av 1900-talet och barn fick större utrymme överlag i det svenska samhället, inte minst ekonomiskt (1998, s.7). Velfärdsstatens framväxt ledde till att staten fick ett ökat ansvar över varje enskilt barn. Ett ansvar som innebär att kontrollera att barn inte far illa i hemmet och precis som övriga medborgare, behandlas mänskligt. Framför allt små barn är beroende av vuxna för att ha det bra och har för små referensramar för att kunna avgöra vilka krav de kan ställa på sin omgivning. Ur barns perspektiv är miljön de växer upp i det normala, då de inte har upplevt något annat. Baserat på denna kunskap om barn har kommuner bland annat uppsökande verksamhet för att se till att barn har en god levnadsmiljö och uppmärksamma barn med särskilda behov (Engwall 1998, s.14).

Vidare framhäver Engwall att det som lade grunden för den ökade kunskapen om barn var samhällets förändrade syn på barndom som en speciell tid i livet. Tidigare när barn betraktats som små vuxna fanns det ingen anledning att se till barns speciella förutsättningar. Samhällets ändrade syn på barn inträffade innan 1900-talet, men under 1900-talet utvecklades "barnkunskap" inom en rad områden. Att barn idag har en egen särställning i lagstiftningen, där utgångspunkten är barns rättigheter i egenskap av att vara barn, beror på den ökade kunskapen om barns utveckling och behov (1998, s.14).

Barnfamiljen stod i centrum i efterkrigstidens stadsplanering, med fokus på lekmiljöer i den bostadsnära utemiljön (Kristensson 2003, ss.10, 49). Det statliga intresset för barnfrågor var som högst under 1960- och 1970-talet, både sett till antalet utredningar men även med ett ökat barnperspektiv inom politiska områden (Söderlind & Engwall 2005, s.25).

1971 startade Lekmiljörådet, en verksamhet inom Socialstyrelsen som skulle verka för goda lekmiljöer på offentliga platser och i bostadsområden. Lekmiljörådet såg lek som en förutsättning för barns utveckling och arbetade med lekmiljöers och lekredskaps användbarhet i barns lek (Norén-Björn 1977 se Socialdepartementet 2003, ss.48–49). 1973 tillsattes även en statlig myndighet med namnet Barnmiljöutredningen. Myndigheten fanns fram till 1978 och publicerade flera rapporter om barns levnadsvillkor. Rapporterna redovisade förändringar som skett i barns levnadsvillkor i syftet att skapa ett underlag för framtida åtgärder (FoB-utredningen 1978, ss.1–2).

I slutet av 1970-talet omorganiserades Socialstyrelsen vilket gjorde att Lekmiljörådet ombildades till Barnmiljörådet och blev en myndighet under Socialdepartementet. Den nya myndigheten skulle fortfarande arbeta med förbättringar i barns lekmiljö, fast med större fokus på ökad säkerhet. Synen på lek var att den inte skulle utsätta barn för risker men fortfarande vara utvecklande. Barnmiljörådet arbetade även med nationell samordning och informationsspridning, samt med bevakning av forskning inom området (SFS 1988:1127 se Socialdepartementet 2003, s. 49). Under 1980-talet skedde ett skifte i den allmänna debatten kring barns utemiljöer. Det som tidigare handlat om barns villkor och möjligheter kom nu att kretsa kring barns delaktighet i planeringen, med projekt där barn inkluderades i utformningen av närmiljön i bostadsområden och skolan (Boverket 2000 se Socialdepartementet 2003, s.49). 1990-talets stadsplanering präglas huvudsakligen av förtätningsprojekt. Förtätningen i stadsmiljön har gjort att det återigen byggs hus med trånga gårdar, precis som byggandet under 1800-talet och fram till 1930-talet. 1993 ersattes Barnmiljörådet av den nystartade myndigheten Barnombudsmannen med uppdraget att arbeta med nationell barnsäkerhet. Utvecklingen innebar att det inte längre fanns en nationell huvudman som arbetade med frågor som berör barns lek och utemiljö, och har än idag inte funnits sedan 1993 (Grahm 1999 se Socialdepartementet 2003, ss.49–50).

Barn i den fysiska planeringen

Minoura (2019, s.13) menar att pågående urbanisering och flera år av hög bostadsproduktion har gjort att den fysiska strukturen i staden ändrats. Hus tillkommer och växer i både höjd- och sidled vilket påverkar funktionaliteten i staden, när mellanrum som torg, parker, gaturum och bostadsgårdar minskas till förmån för bostäder. Friytan per person minskar och den högre tätheten i byggandet leder även till mer solfattiga miljöer. Likadant utsätts offentliga, halvoffentliga och halvprivata platser för en högre påfrestning när trycket på dem ökar (Minoura 2019, s. 14). De platser som påverkas av rådande förtätning är ofta barns platser i staden. Konsekvenser kan vara att förskolegården förläggs på taket, vilket innebär minskade skuggförhållanden

och ett ökat behov hos personalen att övervaka barnens lek på grund av ökade risker. Det kan också vara att bostadsgården är liten eller saknas, eller att parken utsätts för högt tryck när både verksamheter och privatpersoner ska samsas om ytan (Normann Bjarsell & Kylin, 2014, s.7; Kristensson 2003, s.82). Utöver förtätning är den ökade trafiken i städerna en betydande faktor som påverkar barns utemiljöer. Trafikens plats i staden skapar barriärer med trafikleder och parkeringsplatser, när barn får svårigheter att passera vissa vägar. Detta gör att många vuxna tar till säkerhetsåtgärder, som att inte låta barnen leka själva eller väljer att skjutsa dem till skolan och aktiviteter (Ericsson & Ahlström 2008, s.170).

Kylin och Bodelius (2015, s.8) skriver att barns behov i staden ur ett stadsbyggnadsperspektiv i många fall handlar om att utforma platser som vuxna planerar för barn, som skolgårdar och lekplatser. Men av alla utemiljöer barn vistas på tillbringar de bara upp till 20 procent av tiden på den typen av iordningställda platser och övrig tid i andra miljöer. Samtidigt har de förändrade stadsbyggnadsidealerna gjort att barns egna platser i staden, platser som inte är planerade av vuxna, minskat avsevärt under de senaste decenniernas urbanisering. Utöver förtätning och ökad trafik som bidragande faktorer nämner Kylin och Bodelius att barn alltför sällan får delta och påverka planeringen samt att det finns en tendens att överplanera vilket lett till en minskad tillgång till "bortglömda platser" där barn själva kan sätta sin prägel på platsen. Enligt dem har att allt färre utemiljöer för barn att vistas på en negativ effekt på barns lek, sociala interaktion och vardagsmotion. Faktorer som är avgörande för den mentala, fysiska och sociala hälsan, på det stora hela barns utveckling. Vidare skriver de att även om det finns mycket kunskap om kopplingen mellan barns hälsa och utemiljöer så anpassas inte nuvarande utveckling av städer efter barns behov. Utvecklingen som sker är istället en minskning av barns tillgång till offentliga miljöer i stort samtidigt som särskilt utformade platser för barn minskar i omfång (Kylin & Bodelius 2015, s.9).

Lagar och riktlinjer kring barns utemiljö

Nuvarande utveckling är som beskrivit en minskning av barns utemiljöer. Mot denna bakgrund är det intressant att se vad det finns för lagar och riktlinjer kring barns tillgång till offentliga miljöer. Plan- och bygglagen (SFS 2010:900) innehåller generella formuleringar om barns utemiljöer som är upp till kommunerna och byggsektorn att tolka. Enligt 2 kap. 7 § PBL ska översiktsplaneringen "ta hänsyn till lämpliga platser för lek, motion och utevistelse" och enligt 8 kap. 9 § PBL ska det finnas "tillräckligt stor friyta för lek och utevistelse vid bostäder, fritidshem, skolor och andra liknande verksamheter". Dessa bestämmelser har sedan Boverket och flertalet kommuner valt att formulera egna riktlinjer efter, med mått på minsta tillräcklig friyta vid planering

av skolgårdar. Några nationella eller kommunala riktlinjer för friyta på bostadsgårdar finns inte. Boverkets riktlinjer är 30 kvm friyta per barn i grundskola och 40 kvm per barn i förskola. Den totala storleken på friyta ska helst vara över 3000 kvm oavsett antalet barn, då möjligheterna för en barngrupps sociala samspel och lek försvåras med en mindre gårdsyta än 3000 kvm (Mårtensson et al. 2009 se Boverket 2015, s.54).

Boverket (BFS 2015:1) har även utformat allmänna råd för bland annat utformning av friyta vid fritidshem, förskolor och skolor. Friytor på obebyggda tomter ska vara så pass rymliga att de kan innehålla varierande terräng och vegetation med platser för både sol och skugga, med god luftkvalitet och ljudnivå. På redan bebyggda tomter ska råden tillämpas i skälig utsträckning, med särskild hänsyn till ändamålsenlig verksamhet och att friytan är placerad så att eleverna kan ta sig dit självständigt (Boverket 2015, s.39).

I Malmö stad är riktlinjerna vid detaljplanläggning och bygglovsprövning 15 kvm per barn i grundskola och 30 kvm per barn i förskola. I tät stadsbebyggelse där det finns närhet till en park och om gården i övrigt håller hög kvalitet finns det möjlighet att godkänna 12 kvm per barn i grundskola och 25 kvm per barn i förskola. Den sammanhängande friytan ska vara minst 2000 kvm respektive 3000 kvm. Riktlinjerna gäller både privata och kommunala skolor och förskolor (Malmö stad 2016, ss.9, 12, 15). Tendensen är att kommuner med högre invånarantal har riktlinjer som är lägre än 30 kvm. Att PBL inte anger några kvantitativt mätbara värden eller krav på utformning av barns utemiljöer gör enligt Kylin och Bodelius att konflikterande intressen i planeringsprocessen uppstår, mellan ekonomiska vinningar och barns rätt till offentliga miljöer (2015, ss.15, 22). Den breda tolkningen av vad som är tillräckligt stor friyta kan också innebära att det helt saknas friyta (Laval 2015, s.13).

Något som kan bidra till en stärkt ställning för barn i den fysiska planeringen är att barnkonventionen blev svensk lag 2020. Det innebär en högre status jämfört med tidigare ratificering och att beslutsfattare nu är tvungna att tillämpa rättigheterna i konventionen (UNICEF Sverige 2018). Barnkonventionen måste därmed genomsyra planeringsprocesserna vilket gör att kommunerna behöver ta mer hänsyn till barnets bästa i planeringen och i motivering av beslut (Barnombudsmannen 2018). Konventionen består av 54 artiklar med bestämmelser av barns rättigheter, där framförallt artikel 3, 12, 13 och 31 relaterar till fysisk planering. Artikel 3 handlar om att barnets bästa ska komma i första hand och artikel 12 och 13 uttrycker barns yttrandefrihet och rätt att bli hörd. Artikel 31 innefattar barns rätt till lek, vila, rekreation och fritid anpassad till barnets ålder. (UNICEF Sverige 2018).

4. Bostadsgården som lekmiljö

I detta kapitel beskrivs bostadsgårdens framväxt och utveckling över tid. Vilka planeringsideal som har påverkat bostadsgårdens utformning och hur dessa tar sig uttryck i två olika typer av gårdar; folkhemsgård samt innerstadsgård. Slutligen presenteras några av de aspekter som framgår i litteraturen som viktiga att ta hänsyn till i gestaltningen av lekmiljöer. Urvalet har gjorts med bostadsgårdens lekmiljö i åtanke, i syftet att utveckla analysverktyget BoLek. Det innebär att lekinslag som jag ansett mindre lämpliga på bostadsgårdar, till exempel digital teknik samt ljud- och ljusinstallationer, har valts bort.

Bostadsgården ur ett historiskt perspektiv

Enligt Kristensson (2003) utvecklades bostadsgården av 1800-talets stadsplanerare och var en av flera innovationer som syftade till att åtgärda industristadens sanitära problem. Målsättningen var mer hälsosamma levnadsmiljöer och ledorden var sol, ljus och luft. Bostadsgården fick sedan en mer allmän spridning under 1920-talet och betraktades då ha ett egenvärde som uterum, med en central placering i relation till bebyggelsen. Gårdarna fanns ofta i vad som brukar benämnas som storgårdskvarter (ss.46–47). Bostadsgårdens utformning har sedan varierat över tid beroende på rådande stadsbyggnadsideal. Efterkrigstidens planering präglades av ”gott om utrymme” som en central aspekt. Utemiljön betraktades som en viktig förutsättning för rekreation och folkhälsa, och då det fanns oexploaterad mark i städernas utkanter att bygga på kunde också rymlighetsidealet efterföljas i praktiken. Nuvarande stadsbyggnadsideal är en tät och funktionsblandad stad, där en hög rymlighet inte ses som en självklar kvalitet (Kristensson 2003, ss.19–20).

Trots att bostadsgårdar kan se väldigt olika ut går det enligt Kristensson (2003) att göra en kategorisering efter två olika typer; ”folkhemsgård” och ”innerstadsgård”. Folkhemsgårdens syfte var att skapa hälsosamma bostadsmiljöer. Gården användes som en metod för att reformera den trångbodda industristaden och var en del av efterkrigstidens välfärdspolitik. Under funktionalismen var en vanlig utformning gårdar i öppna kvartersstrukturer. Centrala aspekter i efterkrigstidens planering var ett omfattande bostadsbyggande, en bostadsplanering där barnfamiljen stod i centrum och ett rymlighetsideal. Husägare hade trädgård och hyresgäster skulle också ha

tillgång till bostadsnära rekreation. Folkhemsgården hade en tanke bakom sig att främja boendegemenskap och viktiga kvaliteter för lekmiljön på gården var rymlighet och säkerhet (Kristensson 2007, ss.4–6).

Vidare menar Kristensson (2007) att rymlighetsidealet kom att ifrågasättas i slutet av 1970-talet. Planeringsförutsättningarna hade förändrats då tidigare bostadsbrist och trångboddhet inte längre var något problem. I direktiven till den statliga stadsförnyelsekommittén, tillsatt 1979, föreslogs förtätning som en metod för stadsutveckling. Synen på rymlighet kritiserades utifrån att tidigare krav på yta var för högt ställda samt att kraven inte motsvarade det faktiska behovet. Rymligheten sågs överlag som ett hinder för att kunna skapa stadsmässighet. I början av 1990-talet slog den täta staden med traditionella kvarter igenom som stadsbyggnadsideal och en ny typ av bostadsgård, innerstadsgården, uppkom. Innerstadsgården skiljer sig från folkhemsgården då den har begränsat utrymme och ofta prioriterar estetiska värden framför funktionella. Tidigare hade innerstadsgården bara funnits i centrala delar av staden, men nu byggdes den i fler lägen. Folkhemsgården byggdes i en tid när barns lek och vuxnas reaktion var högt prioriterat. Det fanns en övergripande tanke om vad som utgör en god utemiljö och gården dimensionerades därefter. Under innerstadsgårdens framväxt prioriterades andra frågor. Utöver det arkitektoniska intresset för stadsmässighet ansågs en kompakt stad med hög exploatering ge ekonomiska vinningar, minska trafiken samt hushålla med marken (Kristensson 2007 s.7).

I dag råder det delade meningar om fördelar respektive nackdelar med den täta staden (Kristensson 2007, s.7). Enligt Kärrholm och Wirdelöv (2019, s.14) kan förtätning vara en orsak till att offentliga rum och vardagsplatser försvinner. Normann Bjarsell och Kylin (2014, s.7) samt Kristensson (2003, s.82) menar även att förtätning kan vara en bidragande faktor till barns minskade rörelseutrymme. Sett till bostadsgårdens utformning visar Kristensson (2007, s.7) att innerstadsgården har begränsat utrymme och Minoura (2019, s.7) anger att förtätningens konsekvenser på bostadsgården med små eller öppna gårdar riskerar att äventyra gårdens funktionalitet.

Utformningens betydelse för barns lekmiljö

Många barn i den täta staden har bostadsgården och skolgården som de enda rymliga utemiljöer de vistas i dagligen. Utevistelse innebär en återhämtning från stress och är även ett tillfälle för barn att träffa andra barn. Bostadsgårdens direkta närhet till hemmet är avgörande då de flesta barn är beroende av vuxna för sin utevistelse. Om det inte finns någon lämplig gård saknas därmed barnens lättillgängligaste plats för utevistelse (Minoura 2019, s.15). Forskning om barns relationer till rummet visar också att barn behöver ha möjlighet att utforska platser utan en vuxen för att kunna bilda sig en uppfattning om platsen och bygga upp en relation till rummet. Bostadsområdet är ofta den första offentliga miljön barn kommer i kontakt med och relationen till platsen skapas genom lek och i kontakt med andra barn (Rasmussen & Smidt 2003; Christensen 2003 se van der Burgt 2010, s.4).

Utemiljöer med plats för avskild lek utan omgivande distraktioner skapar även förutsättningar för en mer kreativ och varierad lek (Granberg 2000, s.12). I rapporten *Den nyttiga utevistelsen?* skriver Mårtensson (2011) att studier av utemiljöer vid skolor och förskolor visar att naturelement vid öppna ytor och lekredskap främjar barns rörelse och sociala interaktion. Förutom den visuella aspekten av en grön utemiljö bidrar grönska till att barn använder alla sina sinnen när de utforskar omgivningen. En rik naturmiljö tenderar på så sätt att ge utomhusleken en flexibel karaktär och bidrar till att lekens händelseförlopp kan ta nya vändningar. Detta leder i sin tur till högre fysisk aktivitet men även till en ökad mental rörlighet som gynnar barnets fantasiflöden. För att dessa effekter ska uppnås behöver lekmiljön vara så pass rymlig att barnen uppfattar den som spännande och att de kan röra sig fritt mellan olika platser (ss.62–63).

Även Jansson (2016), Norén-Björn (1977) och Shackell m.fl. (2008) instämmer i att utemiljöns kvalitet är betydande för barns lek. De menar att utformningen påverkar både om barnet väljer att leka i utemiljön och hur leken tar sig uttryck. Detta kan kopplas samman med uppsatsens teori, som utgår från begreppet *affordance*: vilka erbjudanden som finns i miljön och hur samspelet mellan miljö och mottagare (i detta fall barnet) påverkar leken. Nedan presenteras de aspekter som framgår i litteraturen som viktiga att ta hänsyn till i gestaltningen av lekmiljöer; *rymlighet, samspel med omgivningen, topografi och rumsindelning, variation och föränderlighet, naturelement, olika markmaterial samt inkludering och tillgänglighet*.

Rymlighet

Kristensson (2003) har i sin avhandling *Rymlighetens betydelse* undersökt hur bostadsgårdars storlek påverkar dess användning. Undersökningen utgår från en jämförelse av bostadsgårdar från 1960-talet och 1990-talet, med fokus på de boendes upplevelser av sina gårdar. Bostadsgårdar i miljonprogramsområden beskrivs återkommande ha positiva kvaliteter som rymlighet och grönska medan en vanlig kritik mot 1990-talsgårdarna är lite utrymme (ss.460, 458). Rymligheten visade sig vara betydande ur flera aspekter. De boende upplever att gården innehåller både grönska och natur, är en fin utsikt och ger en känsla av frihet. Gårdens stora utrymme anses även möjliggöra för flera grupper att använda den samtidigt och till olika saker (Kristensson 2003, ss.433, 437–438).

Barnfamiljerna är jämfört med de andra kategorierna de flitigaste brukarna av de större gårdarna och framhäver gårdens storlek som en positiv kvalitet. De uppskattar att det finns plats för både barn och vuxnas aktiviteter, med stora lekytor och platser där de kan koppla av eller träffa grannar. De mindre gårdarna anses begränsa barnens lek då det inte finns någon större vistelseyta och att andra funktioner prioriteras framför plats för lek (Kristensson 2003, ss 472,425). Bostadsgårdens storlek kan således beskrivas som en betydande faktor för vilka förutsättningar gården har att kunna skapa andra värden. Innehållet på bostadsgården spelar också en viktig roll, men det är enklare att ta hänsyn till ett samutnyttjande av flera grupper om ytan är större. En större gård kan till skillnad från en mindre gård skapa en större flexibilitet i användandet och minska konflikterna i samutnyttjandet (Kristensson 2003, ss.470–471).

Sett till rymlighet och barns lek skriver Grindberg och Langlo Jagtöien (2000, ss. 15–16) att barn har ett naturligt rörelsebehov och att utrymme för varierade rörelser är nödvändigt för barns utveckling. De minsta barnen är naturligt fysiskt aktiva när de kryper, ålar och gungar, men när de kommer upp i åldern behöver de ha utrymme för fartfyllda lekar. Utrymme som främjar en allsidig användning av kroppen, att kunna klättra, springa och hoppa (Ericsson 2005, s.132). Fysisk aktivitet behövs också för att barn ska orka att sitta stilla och rörelse är betydande för utvecklingen i stort då den underlättar och förstärker inläringen. Detta då en motorisk utveckling kan frigöra färdighet för exempelvis den språkliga anpassningen (Sandborgh-Holmdahl & Stening 1993, s.28). Överlag finns det många hälsovinster med fysisk aktivitet, då det minskar riskerna för bland annat benskörhet, övervikt, depression och typ 2-diabetes (Faskunger 2008, s.6).

Samspel med omgivningen

Flertalet studier betonar omgivningens betydelse för en lekmiljö (Shackell m.fl. 2008; Jansson 2016; Mårtensson 2004). Möjligheten att en lekmiljö upplevs som attraktiv ökar genom en placering där många redan trivs, som naturmiljöer eller långt från trafik längs ett populärt stråk (Jansson 2016, s.161). Rörelse är ett betydande inslag i omgivningen, då barn gärna vill vara där saker händer, se andra och bli sedda (Whewey & Millward 1997, s.33). Utöver att ta hänsyn till omgivningen i placeringen av lekmiljön är det viktigt att lekmiljön integreras i omgivningen. Shackell m.fl. (2008, s.32) förespråkar att undvika tydliga gränser som inhägnader. De menar att inhägnader kan uppskattas av föräldrar med yngre barn men göra att äldre barn känner sig exkluderade från platsen. Istället lyfter de fram att mer inbjudande gränser kan vara att använda sig av olika markunderlag eller planteringar.

Vidare menar Shackell m.fl. (2008, ss.71–72) att valet av lekredskap samt hur de är placerade är betydande för hur inbjudande platsen upplevs. Det viktiga är inte hur dominerad platsen är av lekutrustning, utan hur utrustningen arrangeras och samspelar med platsen. Lekredskapen ska komplettera och förstärka varandra och kunna användas på flera olika sätt. Norén-Björn (1977, s.149) nämner som exempel hur en balansbom eller hängbro blir ett roligare lekinslag om den binder samman övrig lekutrustning eller går över ett vattendrag. Ytterligare exempel är att integrera växtlighet bland lekutrustning, placera en rutschkana på en kulle eller att ha lekföremål i skuggan så att barnen själva kan välja mellan sol och skugga (Isaksson m.fl. 2013, s.8).

Topografi och rumsindelning

För att flera lekar ska kunna äga rum samtidigt behöver platsen erbjuda olika rum och varierad terräng, då en för platt yta offentliggör leken vilket kan påverka lekens möjlighet att utvecklas och fördjupas (Jansson 2016, s.137). Kullar och backar utmanar barnet fysiskt och ger leken fler dimensioner, med möjlighet att klättra, balansera, springa och rulla (Boverket 2015, s.18). En rumsindelning bidrar dels till att begränsa sinnesintryck och till att skapa mer spännande lekmiljöer, där barnet själv kan välja om det vill dra sig undan för ensamlek eller leka mer exponerat tillsammans med andra. Metoder för att skapa en rumsindelning är bland annat att använda sig av växtlighet som träd och buskage, lekredskap och varierade markunderlag. Växtligheten i sin tur bidrar även till att främja barnets sinnliga upplevelser (Boverket 2015, s.95, 99). Enligt Malmö stad (2011, s.11) höjer även små kullar lekvärdet och bidrar till att dramatisera leken. För att förstärka topografin kan till exempel ett utkikstorn placeras på den högsta punkten. Höjden gör att barnet kan skapa sig en överblick över platsen och en punkt att lokalisera sig efter. På så sätt kan topografin och lekutrustningen samspela och skapa en större höjdupplevelse hos barnet (Norén-Björn 1977, s.149).

Variation och föränderlighet

För att en lekmiljö ska vara intressant och ha ett högt lekvärde behöver platsen kunna användas på olika sätt. Jansson (2015, s.5) betonar betydelsen av lekmiljöer som går att påverka fysiskt, att barnet kan forma, utveckla och använda miljön på ett nytt sätt. Hon menar att känslan av kontroll och att skapa mål är ett viktigt inslag i barns lek. Naturinslag som växter och vatten kan bidra till varierad lek genom skiftningar i väder och årstider, medan jord och sand är material som kan användas till att forma och skapa. Viktigt är att ett föremål inte har en given funktion, utan att det är upp till barnets fantasi och kreativitet att bestämma användningen. På så sätt kan ett föremål användas av barn i olika åldrar och med olika förmågor, och risken att barnet blir uttråkat minskar då föremålet inte kan bli "färdiglekt" (Norén- Björn 1977, s.166). Lösa material som pinnar, stenar, kottar, grenar och löv eller klassiska lekredskap som bollar, spadar och hinkar är exempel på sådana föremål (Noren-Björn 1977; Boverket 2015, s.107). Jämfört med fasta lekredskap uppmuntrar lösa material i högre utsträckning både till gemensam lek och föränderlig lek.

Naturelement

I litteraturen framhävs naturelement som ett av de mest betydelsefulla inslagen i en lekmiljö. Mårtensson (2004, s.13) menar att vegetation behövs i hårdgjorda lekmiljöer, då naturinslag främjar barns lärande, rörelse och skapande. Enligt Kylin och Bodelius (2014, s.5) erbjuder naturen en uppsjö av lekmöjligheter och en annan slags sinnestimulans än fabricerad lekutrustning. Ett träd kan användas för att klättra, att prova grenarnas styrka eller känna och lukta på löven och se dem skifta färg över årstider. Buskar går att gömma sig i och skapar en naturlig rumsindelning, med varierade lekmiljöer och plats för avskildhet. I gräset går det att gräva upp jord, plocka grässtrån eller studera blommor, fjärilar och småkryp. Stubbar, stockar och stenar kan balanseras och hoppas på, medan lösa material som kottar, pinnar, stenar och löv kan anta vilken roll i leken barnet än vill. Utomhuslek i varierade naturmiljöer är även sammankopplat med en ökad äventyrlighet och ett större risktagande i leken. Jost m.fl. (2016) menar att risker är en viktig del av barns lek, och att utmaningar i leken behövs för barns hälsa och lärande (ss.245, 250).

Olika markmaterial

Vilken lek barn ägnar sig åt beror till stor del på markmaterialet, och för att olika lekar ska kunna äga rum behövs olika markmaterial. Gräsytor kan till exempel användas för att springa, hoppa, rulla runt eller stå på händer. Det är även ett passande material för olika bollsporter och inbjudande för sittande aktiviteter som picknick (Norén-Björn 1977, s.111). Ur ett förvaltningsperspektiv är gräs känsligt för slitage och kräver regelbunden skötsel. Enligt Shackell m.fl. (2008, s.83) kan därför sand eller grus vara mer lämpligt i välanvända miljöer. Enligt dem ger lösa markmaterial ett större lekvärde än hårdgjorda material, då sand, jord och grus har fler användningsområden. Det är material som går att skapa med genom att gräva och forma, och som förändras i kontakt med vatten.

Hårdgjorda material som asfalt och gummigranulat kan användas till aktiviteter som hoppa rep, cykling, och skateboardåkning. Det är även lämpligt för bollsporter och går att ritapå. Gummigranulat är väl använt på dagens lekplatser, vilket enligt Jansson (2016) beror på att det är tåligt, har stötdämpande fallskydd och är tillgänglighetsanpassat. Materialet går även att förändra i färg och form med upphöjningar som kullar. Jansson förhåller sig dock kritisk till att gummigranulat ses som en universallösning på lekplatser, och menar att det är viktigt med lösa markmaterial som barn kan påverka i leken. Enligt henne är en variation av markmaterial att föredra (ss.154–155).

Inkludering och tillgänglighet

För att alla barn ska kunna använda en lekmiljö behövs det finnas en tanke om tillgänglighet i utformningen av platsen. Shackell m.fl. (2008, s.46) menar att en inkluderande lekmiljö innebär att platsen i högsta möjliga mån erbjuder samma lekvärde för alla barn, oavsett om man har ett funktionshinder. Det innebär en tillgänglighetsanpassning av lekutrustning och själva vägen dit, samt möjlighet för föräldrar som har en funktionsnedsättning att delta med sitt barn i leken. En metod är att välja lekutrustning med en mer flexibel karaktär, som en bred rutschkana där det finns plats för två att åka bredvid varandra, eller en smalare variant där det går att ta stöd på båda kanter. Fågelbogungor fungerar för barn som behöver ligga ner i gungan och större lekhus utan trösklar gör att barn i rullstol kan ta sig in i huset (Malmberg 2015, s.5–6). Färgsättning och kontraster i relation till övrig lekutrustning underlättar för synsvaga, och gröna naturlika miljöer är lugnande för barn med koncentrationssvårigheter (Jansson 2016, s.162). Viktigt är även att tänka på markunderlaget, att gångytorna är jämna och inte blir hala vid regn och snö (Boverket 2015, s.95).

Sammanfattande slutsatser och reflektioner

I litteraturen framgår att en lämplig placering av lekmiljöer är platser där barn redan trivs, i naturområden eller långt från trafik längst ett populärt stråk (Jansson 2016, s.161; Wheway & Millward 1997, s.33). Lekmiljöer på bostadsgårdar har en fördel i att det redan är en miljö där det finns social närvaro och tillsyn av vuxna då gården ligger i anknytning till bostaden. Barnen är sedan tidigare bekanta med sitt bostadsområde och har på så sätt större chans att redan känna sig trygga och därmed välja gården som en plats för lek. Utöver att ta hänsyn till omkringliggande miljö menar Shackell m.fl. (2008, s.32) att lekmiljön bör integreras i omgivningen genom att undvika tydliga gränser som inhägnader. Istället föreslår de mer subtila avgränsningar som till exempel varierande markmaterial. Samtidigt framhäver Minoura (2019, s.30) att tydliga avgränsningar är viktiga för att skapa en känsla av att bostadsgården är ett territorium för de boende. Vidare menar hon att en avsaknad av gränser kan medföra att hyresvärden eller bostadsrättsföreningen är mindre villiga att investera i sin utemiljö, då ett användande av till exempel lekutrustning av fler än de boende leder till ökat slitage vilket kan framstå som oekonomiskt att bekosta (Minoura 2019, s.46).

I avhandlingen *Uncommon Ground* (2016) har Minoura undersökt vilken betydelse bostadsgårdens utformning har för hur de boende använder och värdesätter sin gård. Av cirka tusen svarande som tyckte till om sina gårdar framgick att användningsfrekvensen bland barn är som störst på rymliga och i huvudsak slutna gårdar. Minoura (2019) menar likt Shackell m.fl. (2008, s.32) att en sluten gård innebär en större trygghet för mindre barn, då det är lättare för föräldrarna att hålla uppsikt samtidigt som biltrafik inte utgör någon fara. Den rumsliga inramningen gör också att barnen kan leka utan direkt uppsikt när de kommer upp i åldern, då smitning och okända vuxna inte upplevs som potentiella hot i samma utsträckning (Minoura 2019, s.59–60). I vilken grad bostadsgården och lekmiljön kan anpassas till omgivningen beror därmed på hur omgivningen ser ut och vilken målgrupp som ska prioriteras; yngre barn, äldre barn eller de boende i stort.

I litteraturen betonas betydelsen av rymlighet för barns lekmiljöer. Utrymme möjliggör för fartfylld lek, lugna aktiviteter och plats att dra sig undan. Kristensson (2003) skriver att innerstadsgården slog igenom som stadsbyggnadsideal under 1990-talet. Förtätning har fortsatt vara norm sedan dess, vilket gör att det idag finns många små bostadsgårdar och att rymlighet kan vara en lekvärdeskvalitet som är svår att uppnå. Flera andra lekvärden, som till exempel varierad topografi, rumslighet och olika markmaterial, har även rymlighet som en viktig förutsättning och kan således påverkas negativt. På mindre gårdar kan topografiska skillnader eventuellt äventyra lägenhetens ljusinsläpp eller stå i konflikt med de boendes önskan om en vacker utsikt. Samtidigt menar Malmö stad (2011, s.11) att även små kullar bidrar till rörelse, vilket kan vara ett alternativ på mindre bostadsgårdar. Rumslighet kan skapas genom till exempel

träd, vegetation och varierade markmaterial. Det är inslag som främjar barns lek men som även går i linje med den utformning som anses gynnsam för boendes aktiviteter på bostadsgårdar i stort. Kristensson (2003, ss.470–471) menar att såväl barn och vuxna vill ha privata och mer publika platser på gården att vistas på. En rumsindelning minskar riskerna för konflikter i samutnyttjandet, då indelningen möjliggör för flera olika aktiviteter att äga rum samtidigt. Ytterligare positiva effekter med rumsindelning är att det bidrar till en förhöjd upplevelse av rymd, och kan då användas som en metod för att skapa rymlighet på mindre gårdar.

Variation och föränderlighet främjas av lösa material och föremål utan en bestämd funktion. Föremål som inte har en förutbestämd användning är lämpliga att ha på en bostadsgård, då de kan användas till mer saker än bara lek. Det kan vara lekvänliga staket som kan användas till balansgång, eller tak som också går att klättra på (Norén-Björn 1977, s.195). En markeffektiv användning där lek och andra funktioner kan samexistera kan på så sätt också minska risken för att övriga boende upplever att ”klassisk lekutrustning” tar för stor plats på gården. En risk är även att möjligheten till lek med lösa material begränsas på grund av vuxnas syn på ordning och reda. För att det estetiska intrycket inte ska påverkas alltför mycket är ett alternativ att ha en särskild ”låda för lek”, med lösa material att använda i leken (Norén-Björn 1977, s.176).

Sammanfattningsvis går det att konstatera att de aspekter som litteraturen framhäver som viktiga att ta hänsyn till i utformningen av lekmiljöer till stor del går i linje med den utformning av bostadsgårdar som Kristenssons (2003) undersökning visar att de boende i stort uppskattade. Litteraturen betonar naturens betydelse för barns lek och utgår från att skapa lekmiljöer istället för lekplatser. Det innebär att träd, växtlighet, gräs och lösa material som stockar, pinnar och stenar framhävs som betydande i större utsträckning än klassiska lekinslag som fast lekutrustning och gummigranulatmatta. Bostadsgården behöver därmed inte utgöras av en stor lekplats, utan det går det att skapa en rik lekmiljö genom att integrera leken i bostadsgårdens utformning. Vissa inslag som främjar barns lek, till exempel varierad topografi och lösa material, kan dock utgöra ett konflikterande intresse med de andra boende. Samtidigt går dessa inslag av att anpassa så att de bättre kan lämpa sig för alla boende, genom att till exempel använda sig av mindre kullar och multifunktionell lekutrustning som lekvänliga staket.

Genom att studera litteratur har jag kunnat identifiera aspekter som anses viktiga att ta hänsyn till i utformningen av barns lekmiljöer. I nästa steg studerar jag befintliga verktyg för bedömning av lekmiljöer. Därefter jämförs verktygen gentemot litteraturen, som tillsammans utgör underlaget för analysverktyget BoLek.

5. Verktyg för utvärdering av lekmiljöer

I detta kapitel redovisas befintliga verktyg för utvärdering av lekmiljöer. Verktygen är utformade som protokoll/tabeller och innehåller bedömningskriterier för lekvärden. Först beskrivs verktygen kortfattat och sedan jämförs de i en tabell. Tabellen är utformad för att göra det tydligare vilka skillnader och likheter verktygen har i val av kriterier. Därför har kriterier från de olika verktygen som haft olika titlar, men samma beskrivande innehåll, slagits samman och fått ett nytt namn. Till exempel kriterierna rumslighet, skala, rymlighet, friyta och utomhusarea går under namnet rymlighet.

Malmö stads Lekvärdesfaktor

Malmö stad har utformat en Lekvärdesfaktor för förskolegårdar som avser att användas som underlag vid framtagande av nya detaljplaner och vid granskning av bygglovsritningar. Syftet med underlaget är att höja lekkvaliteten på förskolegårdar. Lekvärdesfaktorn innehåller sju lekkvalitetsaspekter som kan poängsättas med -1 poäng, 0 poäng och +1 poäng. Om en lekkvalitet anses vara delvis uppnådd kan den poängsättas med en halv poäng inom respektive poängnivå. För att en förskolegård ska betraktas som godkänd krävs ett totalt lekvärde på + 3 till + 5 poäng. Under varje kriterium följer en kortare beskrivning av vilka lekvärden som bör finnas för att ett poäng ska uppnås (Malmö stad 2011, ss.2–3).

DigiFys bedömning av lekmiljöer

Lek på riktigt - om att sluta bygga lekplatser och börja skapa rikare lekmiljöer är en skrift framtagen inom Vinnova-projektet Digitala och fysiska lekmiljöer (DigiFys). Syftet med skriften är att hjälpa tjänstemän skapa bättre utemiljöer för barn och unga. Beckman (2018, s.33) menar att i bedömning av lekmiljöer är det bättre att utgå från en struktur med grundvärden och beskriva dess styrkor och brister än att utöva poängräkning. Detta då en lekmiljö inte är att betrakta som en produkt, utan en miljö som skapar förutsättningar för olika upplevelser. Vidare betonas att lekmiljöer i det offentliga rummet skiljer sig från förskole- och skolgårdar, då lekmiljöer kan komplettera varandra medan en förskole- eller skolgård är en plats dit barnen är hänvisade varje dag och därför bör ställas hårdare krav på.

Beckman (2018, s.34) jämför bedömning av lekmiljöer med hur filmer recenserar. En filmkritiker fyller inte i en checklista, utan beskriver vilka kvaliteter filmen har baserat på sin professionella kunskap och subjektiva upplevelse. Likadant bör bedömning av lekmiljöer utgå från kunskap och förståelse för lek, samtidigt som subjektiva inslag är oundvikliga.

Bedömningen av lekmiljöer som Beckman utformat är ett protokoll innehållandes nio kvalitetsaspekter. Första halvan av protokollet lämnar utrymme för författaren att skriva sin ”recension”, en beskrivande text om första intrycket av platsen, vilken känsla platsen inger och hur den fysiska miljön är gestaltad. Andra halvan är utformad som en tabell och listar de nio kvalitetsaspekterna var för sig. Till varje aspekt finns det en spalt för beskrivning av lekkvaliteten och en spalt för analys och bedömning (2018, ss.35–36).

OPEC

OPEC (outdoor play environment categories) är ett verktyg som har sin utgångspunkt i Mårtenssons (2004) forskning om betydelsen av den fysiska miljöns utformning för barns lek på förskolegårdar. Verktöget har använts i ett flertal studier, som visat att det finns ett samband mellan höga OPEC-poäng och främjande av barns fysiska aktivitet och koncentrationsförmåga (Mårtensson m.fl. 2009, s.1153). OPEC är indelat i tre miljödimensioner; utomhusarea (A), andel yta med buskar, träd eller kuperad terräng (B) och integration mellan vegetation, öppna ytor och lekytor (C). Varje dimension kan få minst 1 och max 3 poäng. Ett sammanlagt OPEC-mått på lekmiljön räknas ut genom att poängen för varje dimension summeras och därefter delas med tre. För att få ett högt OPEC-värde krävs en totalsumma på minst 2. Den första dimensionen (A), är den faktiska yta som barnen har tillgång till. För att få 1 poäng krävs minst 2000 kvm, 2 poäng 2000–6000 kvm och 3 poäng minst 6000 kvm. Andra dimensionen (B), räknar andel yta med vegetation och naturmarkskaraktär (gräsytor ej inkluderat). Lite/icke-existerande vegetation ger 1 poäng, mindre än hälften 2 poäng och mer än hälften 3 poäng. Sista dimensionen (C), innebär kombinationen av olika ytor och hur de bidrar till rörelse i stort. Ingen integration ger 1 poäng. För att få två poäng behövs att det antingen finnas träd och buskar intill lekytor eller öppna ytor mellan lekytor. 3 poäng ges om båda kriterierna är uppfyllda (Mårtensson 2013, ss.505–507).

Woolley & Lowe's utvärdering av lekparkar

I en studie av Woolley och Lowe (2013) undersöktes relationen mellan lekvärde och lekmiljöers utformning. Studien granskade tio lekparkers lekmöjligheter efter ett verktyg baserat på tidigare forskning om kvalitativ lek. Verktöget är indelat i tre dimensioner (lekvärde, fysiska element och miljöns karaktär) med sammanlagt 22 underkategorier. Den första dimensionen, lekvärde, har inte någon poängsättning. I de två andra dimensionerna, fysiska element och miljöns karaktär, kan varje underkategori få mellan 0 till 5 poäng. Det finns tydliga riktlinjer för vad som krävs för att uppnå en viss poäng och sammanlagt går det att få maximalt 60 poäng (Woolley & Lowe 2013, ss.64–66).

Resultatet av studien visade att alla tio lekparkar hade inslag av grovmotorisk lek, huvudsakligen för att de innehöll specifika typer av lekutrustning som möjliggjorde för fysisk aktivitet. De parker som fick högst poäng hade en naturliknande karaktär, med varierad topografi och lösa material som skapade förutsättningar för utmanande och fantasifull lek. Sett till social lek och lek med regler visade sig storleken på parken ha större inverkan än själva utformningen. De mindre parkerna erbjöd dock social interaktion för små grupper i större utsträckning, vilket antogs bero på att utformningen inte enbart utgjordes av stor öppen yta, utan en indelning i flera mindre rum (Woolley & Lowe 2013, ss.72–73).

Jansson & Anderssons utveckling av lekplatskvalitet

Baserat på forskning och andra metoder för bedömning av lekvärden har Jansson och Andersson (2018, s.4) utvecklat ett verktyg för utveckling av lekplatskvalitet. Syftet är att verktöget ska kunna användas som diskussionsunderlag, i olika planeringsskeden samt som analysverktyg av befintliga lekplatser. Enligt Jansson och Andersson är verktöget inte är framtaget för att helt avgöra lekplatsers planering, gestaltning och förvaltning, utan för ett ge en anvisning om vad som kan utgöra en kvalitet. Verktöget är indelat i fyra kategorier och till varje kategori finns underrubriker som kan poängsättas mellan 0–1, i stegen 0, 0,25, 0,50, 0,75 samt 1. Totalt finns 21 underrubriker och alla har tydliga beskrivningar om vad som krävs för att uppnå 1 poäng (Jansson & Andersson 2018, ss.6–7).

Lekvärde	Lekvärdesfaktorn	DigiFys	OPEC	W&L	A&J
Rymlighet	✓	✓	✓	✓	✓
Rumslighet	✓	✓	✓	✓	✓
Tillgänglighet	✓	✓	✗	✓	✓
Vegetation och topografi	✓	✓	✓	✓	✓
Föränderlighet	✓	✓	✓	✓	✓
Samspel mellan ute och inne	✓	✗	✗	✗	✗
Inbjudande	✓	✓	✗	✓	✓
Platsen har en egen karaktär	✗	✓	✗	✗	✗
Lokalisering	✓	✓	✗	✓	✓
Möjlighet till sol och skugga	✓	✓	✓	✓	✓
Utforska och experimentera	✓	✓	✓	✓	✓
Fasta lekredskap	✗	✗	✗	✓	✗
Lösa material	✓	✓	✗	✓	✓
Frihet från tydliga gränser	✗	✗	✗	✓	✗
Sittmöjligheter	✓	✓	✗	✓	✓
Varierade markmaterial	✓	✓	✓	✓	✓
Varierade upplevelser	✓	✓	✓	✓	✓
Lärande	✓	✓	✓	✓	✓
Användbar för olika åldrar	✓	✓	✓	✓	✓
Ekosystemtjänster	✗	✗	✗	✗	✓
Integration mellan vegetation, öppna ytor och lektytor	✓	✓	✓	✓	✓

Jämförelse mellan verktygen

I tabellen går det att avläsa att samtliga verktyg till stor del utgår från en likartad bedömning i valet av kriterier. Det är enbart med kriteriernas samspel mellan ute och inne, platsens karaktär, fasta lekredskap, frihet från tydliga gränser och ekosystemtjänster som verktygen skiljer sig åt. Det är kriterier som endast finns hos ett av fem verktyg. Andra skillnader är hur många kriterier ett verktyg har (flera specifika eller färre breda), vad som krävs för få ”godkänt” och hur en lekkvalitet värderas jämfört med en annan. Till exempel har Malmö stad i sitt verktyg Lekvärdesfaktor valt att acceptera en friyta om minst 25 kvm per barn och 2000 kvm totalt som en godkänd storlek, då trycket på förskoleplatser är så högt i kommunen att det inte finns tillräckligt med plats åt större förskolegårdar. Detta mått skiljer sig från kommunens egna riktlinjer, som är minst 30 kvm friyta per barn i förskola och ett sammanlagt mått om minst 2000 kvm.

Lekvärdesfaktorn ger gårdar som följer kommunens riktlinjer högsta poäng. Det kan jämföras med OPEC, som kräver en friyta på 2000–6000 kvm för medelpoäng och 6000 kvm och uppåt för högsta poäng. Storlek på friyta utgör även en sjundedel av betyget i Lekvärdesfaktorn och tredjedel av betyget i OPEC. Utöver att Lekvärdesfaktorn ger högre poäng till mindre gårdar gör uppdelningen av fler kriterier att det går att få en totalpoäng som motsvarar ett acceptabelt lekvärde även om kriteriet för friyta inte uppfylls. Både Lekvärdesfaktorn och OPEC är inriktade på lekmiljöer på skolgårdar och är därför jämförbara när det kommer till hur de ser på kriteriet friyta. Att ha i åtanke är att de andra verktygen framförallt är anpassade till offentliga lekmiljöer och att verktygen kan skilja sig åt av den anledningen. Till exempel är det bara Lekvärdesfaktorn som inkluderar kriteriet samspel mellan ute och inne, ett kriterium som av naturliga skäl lämpar sig bättre för skolgårdar än offentliga lekmiljöer.

Lekvärdesfaktorn, OPEC och Woolley & Lowe’s verktyg lämnar alla lite utrymme för subjektiva tolkningar, då det finns tydliga beskrivningar kring vad som krävs för att ett kriterium ska få en viss poäng. Jansson & Anderssons verktyg har ett fyrgradigt poängssystem på 0,25, 0,5, 0,75 och 1 poäng, men beskriver enbart vad som krävs för att få full poäng. Det innebär att det är upp till bedömarens att avgöra vilken poäng som passar när ett kriterium är delvis uppnått. DigiFys är det verktyg som skiljer sig mest från övriga, då det saknar poängräkning men framför allt för att det bygger på subjektivitet. Verktöget hjälper användaren på det sättet att olika kvaliteter för lek listas, men användaren ska sedan beskriva platsen och dess kvaliteter baserat på sin egen upplevelse, och inte ge poäng efter ett specifikt graderingssystem. Att verktöget kan ha denna utformning motiverar Beckman (2018) med att det finns en vits i att offentliga lekmiljöer kompletterar varandra och erbjuder olika saker, till skillnad från skolgårdar som bör erbjuda alla barn samma kvaliteter. Därför kan ett verktyg anpassat för lek i offentliga miljöer vara friare och i större utsträckning grundas på subjektivitet.

6. BoLek - ett analysverktyg för utveckling av bostadsgårdens lekmiljö

I detta kapitel behandlas analysverktyget BoLek. Underlaget till BoLek är de aspekter som anses viktiga att ta hänsyn till i utformningen av lekmiljöer som identifierats i litteraturstudien och i befintliga verktyg. Först beskrivs hur jag gått tillväga när jag utvecklat och utformat BoLek och därefter testas det på fem bostadsgårdar med skild utformning. Slutligen diskuteras dess applicerbarhet.

BoLeks utveckling och utformning

Arbetet inleddes med att jag i september månad identifierade de bostadsgårdar som skulle ingå i testet av BoLek. Efter besök i bostadsområdena Västra Hamnen, Lugnet, Möllevången, Norra Sorgenfri, Östra Sorgenfri och Rosengård valde jag ut sammanlagt fem gårdar. Valet baserades på att gårdarna skiljde sig åt i tidsålder, storlek och byggnadsstruktur samt att jag inte fann några fler gårdar som skiljde sig åt tillräckligt mycket i utformningen. Jag bedömde dock att fem stycken var ett tillräckligt stort antal för att kunna upptäcka BoLeks fördelar och brister samt reflektera kritiskt kring det. Därefter besöktes gårdarna igen i början av oktober och fotograferades noggrant. Detta då jag inte visste hur lång tid färdigställandet av BoLek skulle ta och jag ville ha vegetationen på bostadsgårdarna dokumenterad i och med kommande årstidsskifte.

Under perioden oktober - januari studerade jag litteratur och befintliga verktyg, som utgör underlaget till BoLek. När detta var färdigställt utformades BoLek för att sedan testas på gårdarna andra veckan i januari. Upplägget för testen var att jag hade med mig BoLek i fysisk form och använde det på plats. Varje besök tog ungefär en timme, och jag testade en gård per dag. Efter respektive besök lade jag in anteckningarna i datorn och jämförde med fotografierna från oktober. För att få en uppfattning om storleken på gården använde jag även Malmö stads kartverktyg som kan mäta utritade avstånd på kartan. Detta avstånd ger dock enbart en fingervisning om den totala storleken på gården och inte friytan som utgör lekmiljön. Slutligen analyserade jag resultatet av testen.

I litteraturstudien framgår att utemiljöns storlek och utformning är betydande för hur platsen används och att det finns särskilda aspekter som är viktiga att ta hänsyn till i gestaltningen av barns lekmiljöer. De aspekter som identifierats i litteraturen är *rymlighet, samspel med omgivningen, topografi, rumsindelning, variation, föränderlighet, naturelement, olika markmaterial, inkludering och tillgänglighet*. Aspekterna går i linje med de identifierade lekvärdena från befintliga verktyg, med skillnaden att verktygen i större utsträckning använder sig av fler och smalare kategorier. Till exempel listas lösa material som ett lekvärde i flera verktyg, medan det i litteraturen benämns som ett av flera exempel på lekinslag som kan skapa variation och föränderlighet. I BoLek har jag, likt övriga verktyg, valt att använda mig av ett större antal kategorier. Detta för att förenkla för användaren, att denne blir påmind via rubriker om specifika saker att titta efter i utformningen istället för att behöva läsa en längre text under respektive rubrik. Skillnaden mellan BoLek och andra verktyg är att BoLek är utvecklat med bostadsgårdens lekmiljö i åtanke. Det innebär att lekvärden som tagits upp i litteraturen eller i befintliga verktyg som jag ansett mindre relevanta på bostadsgårdar har valts bort. Exempel på sådana lekvärden är *samspel mellan ute och inne, digital ljus-och ljudteknik, ekosystemtjänster, frihet från tydliga gränser, fasta lekredskap och platsens egen karaktär*. Tanken bakom BoLek är även att det ska kunna användas av såväl tjänstemän, boende, föreningar, studenter, organisationer som ideella initiativ. Därför har det en relativt fri utformning som syftar till att användaren ska kunna lägga det på den nivå som den själv vill och tycker passar syftet i fråga.

BoLek är uppbyggt i två delar. Första delen utgörs av en lista med lekvärden och tillhörande beskrivning till respektive lekvärde. Denna del syftar till att fungera som en mall för användaren, att ge en vägledning i vad användaren ska titta efter i lekmiljön. Andra delen är också utformad som en lista med lekvärden, med utrymme för användaren att själv beskriva lekvärdena på platsen och att ge förslag på förbättringar. Utformningen av BoLek har tagit inspiration av Beckmans verktyg DigiFys. Beckman (2018, s.33) menar att ett verktyg inriktat på offentliga lekmiljöer, och inte skolgårdar, kan vara friare och i större utsträckning grundas på subjektivitet. Detta då det är lekmiljöer som kan erbjuda barnen olika saker och på så sätt komplettera varandra, medan det bör ställas hårdare krav på skolgårdar då barnen är hänvisade dit dagligen. Mot detta resonemang har jag valt att inte inkludera poängräkning i BoLek, utan istället ge utrymme för användaren att beskriva platsen och ge ett samlat omdöme. Rubrikerna på lekvärdena i BoLek är satta efter eget tycke, men beskrivningen av respektive lekvärde överensstämmer med den studerade litteraturen och befintliga verktyg. En avvägning har även gjorts för att det inte ska bli alltför många lekvärden, för att minska risken att BoLek upplevs som omfattande och därmed allt för tidskrävande. De kategorier som utgör bedömningen i BoLek är *rymlighet, rumslighet, natur och vegetation, topografi, samspel med omgivningen, möjlighet till sol och skugga, variation och föränderlighet, tillgänglighet, sittplatser, varierade markmaterial och lösa material*.

BoLek

- ett analysverktyg för utveckling av bostadsgårdens lekmiljö

BoLek kan användas som en vägledning för att värdera och utveckla bostadsgårdens lekmiljö. Först ges en beskrivning av vilka kvaliteter för lek som är bra att titta efter på bostadsgården. Därefter finns det utrymme att själv skriva ner hur dessa lekkvaliteter ser ut på gården som undersöks och ge ett samlat omdöme.

Rymlighet

Utrymmet möjliggör för flera att använda gården samtidigt och till olika saker. Plats för fartfyllda lekar som att springa, hoppa, balansera och klättra, men även för att dra sig undan och leka själv.

Rumslighet

Rumslighet som bidrar till att begränsa sinnesintryck och att skapa spännande lekmiljöer. Det går att leka ostört eller mer exponerat tillsammans med andra. Träd och buskage, lekredskap och varierade markunderlag.

Natur och vegetation

Naturinslag som främjar barns lärande, rörelse och skapande. Träd för att klättra, buskar att gömma sig i, stubbar och stockar att balansera och hoppa på.

Topografi

Topografi som utmanar barnet fysiskt. Kullar, backar, sluttningar, diken, murar och tunnlar. Leken kan få fler dimensioner med möjlighet att klättra, balansera, springa, krypa, hoppa och rulla. Platser för utsikt och gömslen.

Samspel med omgivningen

Lekutrustningen är arrangerad i omgivningen så att föremålen kompletterar varandra och har en mångsidig användning. Buskar som gränsar till en sandlåda, rutschkana på en kulle, gunga i närheten av ett träd eller balansbom över ett vattendrag.

Möjlighet till sol och skugga

Träd, vegetation och öppna ytor som gör att barnet kan välja mellan lek i sol eller skugga. Skugga är särskilt viktigt på platser med stillasittande lek, vid sandlådan eller samlingsplatser som ett bord.

Variation och föränderlighet

Lekmiljön kan användas på olika sätt. Naturinslag som växter och vatten bidrar till varierad lek genom skiftningar i väder och årstider, jord och sand kan användas till att forma och skapa.

Tillgänglighet

Platsen har samma lekvärde för alla barn, oavsett ålder och förmåga. Flexibel lekutrustning som fågelbogunga, bred rutschkana, lekstuga och sandlåda utan trösklar. Jämna gångytor som inte blir hala vid regn och snö.

Sittplatser

Olika former av sittplatser. Bänkar med bord där det går att äta. Stenar och stockar vid sandlådan, platser för vuxna att sitta bredvid barnen eller en bit ifrån.

Varierade markmaterial

Markmaterial som möjliggör för olika lekar och aktiviteter. Lekar med bollar passar bra på gräs och asfalt, medan skapande lek behöver sand, jord eller grus. Gräs främjar även sociala aktiviteter som picknick.

Lösa material

Föremål utan en given funktion, där det är upp till barnets fantasi och kreativitet att bestämma användningen. Pinnar, stenar, kottar, grenar, kvistar, blommor och löv eller klassiska lekredskap som bollar, spadar och hinkar.

Bostadsgårdens namn:

Rymlighet

Rumslighet

Natur och vegetation

Topografi

Samspel med omgivningen

Möjlighet till sol och skugga

Variation och föränderlighet

Tillgänglighet

Sittplatser

Varierade markmaterial

Lösa material

Samlat omdöme:

Test av BoLek

Falkenbergsgatan 10, Möllevången

Rymlighet:

Cirka 200 m². Innerstadsgård. Bostadsgården är en del av ett storgårdskvarter med sex fastigheter, där varje gård till respektive fastighet är avgränsad med staket. Gården har begränsat utrymme. Stor del av gården upptas av cyklar, bodar samt sopsortering. Cykelställ är placerade på flera ställen vilket försvårar framkomligheten och skapar hinder för friare lek och rörelse. Det finns även fler cyklar än cykelställ, så flertalet cyklar är parkerade runtom på gården. Plats för att dra sig undan och leka själv saknas. Det begränsade utrymmet gör det svårt för flera grupper att använda gården samtidigt.

Rumslighet:

Utöver en sandlåda med rutschkana är gården helt asfalterad. Det finns ett mindre träd på gården samt buskar på flera ställen. Vid en vägg och i anslutning till sandlådan finns en större plantering av buskar som kan möjliggöra för lek som till exempel kurragömma. Övriga buskar är placerade intill cykelställ. Leken är i huvudsak exponerad.

Natur och vegetation:

Mindre träd och buskage. Trädet är för litet för att kunna klättra i.

Topografi:

Gården är asfalterad och helt platt. Begränsat utrymme för att springa och hoppa. Mindre barn kan använda sig av kanten till sandlådan för att balansera och det finns

en klätterställning som sitter ihop med rutschkanan. I övrigt få möjligheter till att klättra, balansera och rulla.

Samspel med omgivningen:

Det finns buskar som gränsar till sandlådan.

Möjlighet till sol och skugga:

Gården ligger i söderläge. Ett större träd på gården intill (avgränsat med staket) bidrar till skugga på gårdens södra sida. På denna sida finns det sittplatser och cykelställ. Sandlådan med gunga och rutschkana har sol.

Variation och föränderlighet:

Lekmiljön erbjuder en relativt ensidig användning. Sanden i sandlådan kan användas till att gräva, forma och skapa men i övrigt är gården asfalterad. Det mindre trädet och buskarna bidrar delvis till förändring över årtider.

Tillgänglighet:

Det plana underlaget med asfaltering är framkomligt för exempelvis rullstolar, men tillgängligheten begränsas samtidigt av alla cyklar. Sandlådan har låg tröskel och rutschkanan samt gungan en smal utformning. Det finns ingen babygunga för mindre barn.

Sittplatser:

Det finns två bord med bänkar som sitter fast. Inga större stenar, stubbar eller stockar.

Varierade markmaterial:

Asfalt och sand.

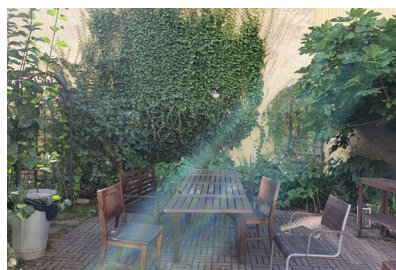
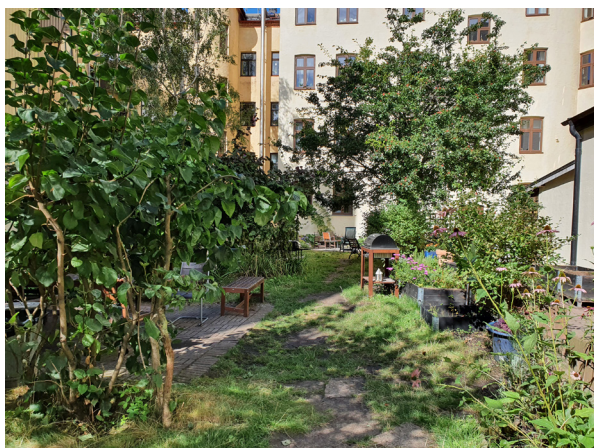
Lösa material:

Få lösa material. Löv på buskarna och en hink i sandlådan.

Samlat omdöme:

Då gården redan har begränsat med utrymme blir det påtagligt hur mycket plats alla cyklar tar upp. För att frigöra mer lektyta hade cyklarna behövt fler cykelställ så att de parkerades mer ordnat. Fördelaktigt hade varit om cyklarna stod på samma ställe på gården, eller i bästa fall om det gick att parkera dem i källarförrådet. Fler träd, buskar och en gräsyta kan främja rumsligheten på gården och skapa fler möjligheter för varierad lek. Stubbar och stockar kan användas som sittplatser och för att skapa höjdskillnader med möjlighet till att klättra, hoppa och balansera. Tillgängligheten kan främjas av en mer ordnad cykelparkering, att byta ut gungan mot en fågelbogunga och ta bort tröskeln till sandlådan.

Smedjegatan 1, Möllevången

Rymlighet:

Cirka 1100 m². Innerstadsgård. Bostadsgården är en del av ett storgårdskvarter, omringad av fem fastigheter som delar på gården. Gården är uppdelad i två delar, där en mindre del består av cykelparkering och sophantering och en större del av gräs med träd, buskar, sittplatser, odlingar och lekredskap. Indelningen med cykelställ och sophantering på ena sidan gör att den andra sidan kan fungera som en friare lekryta. Det finns plats för vidlyftig lek med möjlighet att leka exponerat eller mer privat. Flera grupper kan använda gården samtidigt.

Rumslighet:

Gården har en långsmal karaktär med rik växtlighet. Det finns många träd, buskar, blommor och klätterväxter som bidrar till att skapa en rumslighet. En mindre del av gården är asfalterad, i övrigt är markunderlaget gräs, sand och jord (vid odlingarna).

Natur och vegetation:

Träd och buskar i varierade storlekar, blommor, klätterväxter och odlingar. Träden är tillräckligt stora för att kunna klättra i. Stor del av gården har gräs som markunderlag.

Topografi:

Markunderlaget är platt. Lekutrustning som en mindre lekstuga, rutschkana med klätterställning och sandlåda med tröskel kan användas till att klättra, hoppa och balansera. Det finns även lägre bänkar och mer robusta spaljéer utplacerade på flera ställen på gården som kan användas i leken.

Samspel med omgivningen:

Vid sandlådan finns en rutschkana med klätterställning och en lekstuga. Trädets grenar går att nå högst upp vid rutschkanan och marken omkring sandlådan är klädd med gräs.

Möjlighet till sol och skugga:

Den rika växtligheten gör att det finns plats att dra sig undan i skuggan. Det finns även utrymme att leka i solen. Sittplatserna är belägna i delvis skugga.

Variation och föränderlighet:

Lekmiljön har en relativt mångsidig användning. Blandad vegetation som förändras över årstider samt sand, jord, gräs och asfalt för olika slags lekar. Utrymmet på gården gör att miljön kan användas till både fartfyllda och lugna lekar.

Tillgänglighet:

Gräsytan har en gång av kullersten som kan vara svårframkomlig. Sandlådan har en hög tröskel och rutschkanan är smal. Lekstugan saknar tröskel men byggnaden har låg takhöjd och smal ingång.

Sittplatser:

På gården finns en mindre grillplats med bord och stolar. Utplacerat på olika ställen finns även stolar och lägre bänkar. Inga större stenar, stubbar eller stockar.

Varierade markmaterial:

Asfalt, sand, jord och gräs.

Lösa material:

Sand och jord som kan användas till att forma och skapa. Gräs och blommor, löv på träd och buskar. Lös lekutrustning, som hinkar och spadar i anslutning till sandlådan och lekstugan.

Samlat omdöme:

Gården har stor potential i och med dess storlek, gräsbeläggning och rika växtlighet. Samspelet med omgivningen kan främjas genom att placera ut stockar eller stubbar, omkring lekutrustning och i närheten av vegetation. På så sätt går det att skapa fler möjligheter för lek med balansgång och hopp. Den stora bristen är tillgängligheten. Gången av kullersten kan bytas ut mot ett jämnare underlag som är framkomligt för rörelsehindrade. Likadant bör tröskeln till sandlådan tas bort och rutschkanan bytas ut mot en bredare variant.

Linjeettgatan 6, Norra Sorgenfri

Rymlighet:

Cirka 600 m². Innerstadsgård. Bostadsgården har en sluten utformning och begränsat utrymme. Flera delar av gården är också av mer privat karaktär, med "altaner" utanför ingångarna i markplan. Flera grupper kan använda gården samtidigt, dock är leken nästan helt exponerad

Rumslighet:

Gården har två olika höjder. Längst ner på gården finns stenlagda "altaner", gräsmatta, sittplatser, cykelparkering och en gemensamhetslokal med grönt tak. På ena kortsidan är markunderlaget trädäck. Övriga inslag som bidrar till en rumslighet är spaljéer, buskar och låga träd.

Natur och vegetation:

Markmaterial på gården är gräs, asfalt, grus och sand (i en sandlåda). På gården finns flera buskar i olika storlekar och låga, nyplanterade träd.

Topografi:

Topografin utgörs av att gården är byggd i två olika höjder. Kortsidans trädäck fungerar som gångbana, cykelparkering och entréer till vissa lägenheter. Kanten på trädäcket kan användas till att hoppa ner på gräsmattan, gå balansgång eller för att "klättra" upp igen.

Samspel med omgivningen:

Omkring sandlådan finns buskar och låga träd och i närheten av gräsmattan finns det sittplatser med bord och bänkar.

Möjlighet till sol och skugga:

Avsaknaden av träd gör att det inte går att välja mellan sol och skugga. Byggnadsstrukturen med sluten utformning och relativt höga hus på omkring sex våningar gör dock att det blir begränsat med sol.

Variation och föränderlighet:

Vegetationen på gården består av buskar, låga träd och gräsmatta. Dessa inslag bidrar delvis till en förändring över årstider.

Tillgänglighet:

Höjdskillnaden med trädäck försvårar tillgängligheten på gården, och då det inte finns några ramper i anslutning till trädäcket går det inte att korsa gården från ena sidan till den andra. Sandlådan har både en hög tröskel och är väldigt liten, vilket gör att den i princip enbart lämpar sig för ett barn i taget.

Sittplatser:

På gården finns två fasta sittgrupper med bord och bänkar. Dessa står bredvid varandra, på ett asfalterat underlag i närheten av en gräsmatta. Sittplatserna har inget solskydd.

Varierade markmaterial:

Trä, gräs, asfalt, grus och sand. På asfalten finns det utrymme för lekar som att hoppa hage, hoppa rep eller rita på marken. Sandlådan som är väldigt liten har begränsat med utrymme för skapande lek. Gräsmattan kan användas till lugnare lekar, men är för liten för till exempel bollsport.

Lösa material:

Sand och grus, som i viss mån kan användas till att forma och skapa. Löv på träd och buskar.

Samlat omdöme:

Bostadsgårdens lekmiljö påverkas av det begränsade utrymmet, bristen på vegetation som träd och en avsaknad av ett tillgänghetstänk. Då gården också har utrymmen av mer privat karaktär kan leken påverkas om barnen känner att de inte får leka på de utrymmena. Gården behöver högre träd, ramper till trädäcken och en större sandlåda utan tröskel. Varierad lek på gården kan främjas av fler lösa material, som fördelaktigt även kan integreras i omgivningen. Detta kan vara till exempel stockar, stenar, stubbar och föremål till sandlådan.

Hårds väg 2e-6c, Rosengård

Rymlighet:

Cirka 8000 m². Folkhemsgård. Bostadsgården har en öppen utformning och en parkliknande karaktär. Omkring gården ligger 4 längor med flerbostadshus och mellan husen finns det gott om utrymme att ta sig till intilliggande gård. Möjligheter finns att leka både ostört och mer offentligt. Flera grupper kan använda gården samtidigt.

Rumslighet:

Gården har många stora träd, blandad växtlighet och topografiska skillnader. Gångbanan har en slingrande utformning som bidrar till att skapa en rumslighet.

Natur och vegetation:

Längst med husen är marken asfalterad. I övrigt består gårdens markunderlag av gräs, med flera bredare gångbanor i asfalt. Träden är stora och går bra att klättra i. Det finns några mindre planteringar med buskar. Gården har höjdskillnader med kullar i olika storlekar.

Topografi:

På gården finns kullar i varierad storlek. Högst upp på den större kullen finns en rutschkana, vilket gör att barnens motorik tränas när de behöver ta sig upp på kullen för att kunna åka. Att placera en rutschkana på en höjd förstärker även topografin och skapar en högre högsta punkt. På den större kullen finns större färgglada figurer/konstverk som är anpassade för att kunna användas i leken, för att till exempel klättra, krypa eller hoppa.

Samspel med omgivningen:

Rutschkana med sandlåda samt lekfigurer placerade på en större kulle. Omkring en annan sandlåda finns gräs och buskar. Sittplatser i närheten av gungor, som gör att vuxna kan sitta en bit bort med ändå ha utikik över barnen.

Möjlighet till sol och skugga:

De många och höga träden gör att det finns goda möjligheter till skugga. Det finns sittplatser placerade i både sol och skugga.

Variation och föränderlighet:

Bostadsgården har rik vegetation med många större träd som förändras över årtider. De gräsbeklädda kullarna kan vintertid användas till aktiviteter som pulkaåkning. På gården finns även en bollplan med grus som kan användas för skapande lek. Utrymmet på gården gör att det finns plats för många olika slags lekar.

Tillgänglighet:

Gården som till stor del består av gräs har breda gångar i asfalt. Rutschkanan är rymlig men det finns ingen asfalterad gång som leder ända fram. Bland gungorna finns både en fågelbogunga och däckgungor. Sandlådan är omringad av en hög tröskel.

Sittplatser:

På gården finns flera sittplatser, både sittgrupper med bord och stolar och enskilda bänkar. Sittgrupperna är placerade vid en grillplats, i närheten av gungorna, under träd samt på en öppen gräsyta. Längst med gångbanorna och vid bollplanen finns bänkar.

Varierade markmaterial:

Asfalt, sand, grus och gräs. På det asfalterade underlaget finns det utrymme för flera aktiviteter, som att hoppa rep, rita på marken, springa eller hoppa hage. Det finns flera sandlådor, både med och utan gungor som kan användas för skapande lek. Den större grusplanen är inringad och utrustad med mål vilket gör att det lättillgängligt att utöva bollsport.

Lösa material:

Sand och grus som kan användas till att forma och skapa. Löv på träd och buskar.

Samlat omdöme:

Tillgängligheten kan förbättras genom att ta bort tröskeln till sandlådan. Att rutschkanan är belägen på en höjd förstärker topografin, men gör det samtidigt svårare för funktionshindrade att använda den. En gångbana som når ända fram till rutschkanan behövs. Möjligheten till mer varierad lek på gården kan öka via fler lösa föremål. En balansbana av stubbar kan integreras i omgivningen genom en placering i närheten av träd eller lekutrustning.

Sorgenfrivägen 29–31, Östra Sorgenfri

Rymlighet:

Cirka 1800 m². Folkhemsgård. Bostadsgården har en kvadratisk utformning och är omringad av fyra längor med flerbostadshus. Gården är öppen för omgivningen med entréer från tre olika håll. Det finns relativt gott om utrymme och plats för flera grupper att använda gården samtidigt. Barnen kan välja att leka ifred eller mer publikt.

Rumslighet:

Gården har flera större träd, buskar och häckar. Några träd omringas av häckar vilket förstärker rumsligheten. Det finns även staket omkring delar av gångbanan, som i sin tur har en slingrig karaktär som är utformad i samspel med vegetationen.

Natur och vegetation:

Större träd, buskar, häckar samt planteringar av blommor och växter. Gårdens markunderlag består av gräs, med gångbanor i asfalt. Några av träden är tillräckligt stora för att kunna klättra i. På gården finns höjdskillnader i form av en lägre avlång kulle.

Topografi:

På gården finns en lägre avlång gräskulle, i övrigt är markunderlaget platt.

Samspel med omgivningen:

En mindre lekstuga som är omringad av en liten sandlåda finns på gården, i närheten av gräsmattan och ett lägre träd. I övrigt finns ingen traditionell lekutrustning på gården. Staketets utformning möjliggör för användning i leken, med att klättra och balansera. Sittplatserna är placerade i anslutning till buskar, häckar och mindre träd.

Möjlighet till sol och skugga:

På gården finns flera träd, varav några ligger i anslutning till sittplatser och ger skugga. Resterande del av gården är till stor del belägen i sol.

Variation och föränderlighet:

Vegetation som träd, buskar, häckar och planteringar med växter och blommor som bidrar till förändring över årtider. Kullen skapar en höjdskillnad och gör att leken kan bli mer fartfylld. Jord och sand som kan användas till att forma och skapa.

Tillgänglighet:

Markunderlaget på gården utgörs av gräs med breda gångbanor i asfalt. Gångbanorna är slingriga och har något smala partier i kurvorna, vilket kan försvåra tillgängligheten. Asfalten är bitvis förhöjd och ojämn. Lekstugan är utformad med fyra pelare och ett förhöjt golv cirka 30 cm ovanför markhöjd. Sandlådan under lekstugan är utan tröskel.

Sittplatser:

På gården finns en sittgrupp med bord, stolar och grill. I anslutning till sittplatsen finns träd som ger skugga samt vegetation som bidrar till en inramning av platsen.

Varierade markmaterial:

Asfalt, sand, jord och gräs. Det asfalterade underlaget utgör tillräckligt med utrymme för lekar som inkluderar bollar eller aktiviteter som att hoppa hopprep. Sandlådan kan användas till att krypa under lekstugan, men är så pass liten att om sanden ska användas till att forma och skapa så behöver man sitta på gräset bredvid. Huvuddelen är markmaterialet på gården är gräs, men på den gräsbeklädda kullen finns en informationsskylt om att bollspel och att spel med klubbor är förbjudet.

Lösa material:

Sand och jord som kan användas till att forma och skapa. Löv på träd, buskar och häckar. Planteringar av blommor och växter.

Samlat omdöme:

Tillgängligheten kan förbättras genom att bredda gångbanorna i kurvorna och att plana ut asfalten som är ojämn. Sandlådan omkring lekstugan kan göras större, så att den kan användas till fler lekar. Leken kan integreras i omgivningen med stockar, stubbar och stenar. Höjdskillnaden kan förstärkas med lekutrustning, som en bred rutschkana.

Slutsatser och reflektioner om testresultaten

I arbetet med att utveckla BoLek behövdes flertalet avvägningar göras, i avsikt att skapa ett så användarvänligt verktyg som möjligt som samtidigt inte kompromissar med dess innehåll. En avvägning som gjordes var hur många kriterier med lekvärden BoLek skulle innehålla. Breda kriterier kan göra att bedömarens får svårt att avgöra vad som kan räknas in och inte, och att svaren därför skiljer sig mycket åt beroende på användare av verktyget. Fler kriterier kan göra det tydligt vilka lekkvaliteter platsen faktiskt besitter, och att det blir enklare för bedömarens att ge ett kriterium godkänt eller inte. Samtidigt finns det en risk att ett verktyg med alltför många kategorier, kriterier eller poängsystem kan uppfattas som rörigt och således svårhanterligt.

Utformningen av BoLek är densamma både innan och efter att det testats. Detta då jag inte upptäckte några stora brister med verktyget under testen som gjorde att det behövde ändras. Att testa verktyget ledde dock till att jag kunde reflektera mer kritiskt kring det och göra vissa avvägningar. I utformningen av BoLek valde jag till exempel att använda ett större antal kriterier. En konsekvens som framgick när verktyget testades var att flera beskrivningar gick in i varandra eller upprepades. Framförallt gällde detta kriterierna rumslighet, natur och vegetation, topografi, varierade markmaterial och lösa material. Men då till exempel växtlighet, varierade markmaterial och topografi bidrar till en rumslighet samt lösa material kan utgöras av markmaterial som sand och grus faller det sig naturligt att beskrivningarna tenderar att vara upprepande. Det finns också en möjlighet att den bostadsgård som undersöks har topografi eller lösa material som utgörs av till exempel lekutrusning, vilket hade lett till att svaren inte hade gått in i varandra. Därför valde jag att inte slå samman eller minska antalet kriterier.

Ytterligare en aspekt som blev tydlig när BoLek testades var svårigheten med att beskriva bostadsgårdens storlek under kriteriet rymlighet. Detta då det framförallt är storleken på friytan, det vill säga den yta som kommer barnen tillgodo som lekyta, som är intressant i sammanhanget. Baserat på vilket innehåll som rymdes på gården och hur stor del av ytan som var fri från cyklar, bodar och sopsortering gick det att skapa sin en uppfattning om storleken, men tillgången till friytan beror också på hur många som brukar gården. Till exempel riktlinjen om 30 kvm friyta per barn är enklare att applicera på en skolgård, där man vet hur många elever som har använder gården. En bostadsgård kan därmed beskrivas som rymlig för att den uppfattas så av användaren av verktyget, som inte tagit antalet boende i beaktning i sin bedömning. Mot resonemanget att det innebär det mycket jobb att räkna antalet lägenheter och uppskatta mängden boende inklusive barn i respektive lägenhet valde jag att inte inkludera aspekten antalet boende i BoLek.

En avsikt med BoLek är även att det ska användas av befintliga boende eller tjänstemän, som kan förmodas uppskatta hur många som använder gården eller har tillgång till den. Risken med att göra en felbedömning när det kommer till gårdens rymlighet och storlek på friyta kan därmed vara som störst när en icke-boende använder BoLek som privatperson.

I testet ingår fem gårdar: tre innerstadsgårdar och två folkhemsgårdar. Av dessa är bägge folkhemsgårdarna och en av innerstadsgårdarna relativt rymliga. Ett resultat som framgår av testet är att de större gårdarna har högre lekkvalitet än de mindre gårdarna. Detta då rymligheten möjliggör för fler slags lekar, såväl fartfyllda som mer stillsamma. Rymligheten utgör även en förutsättning för andra affordances. Till exempel genom att det finns utrymme för rik vegetation främjas en rumslighet som gör att gårdarna kan erbjuda både privata och mer exponerade möjligheter till lek, men även fler möjligheter till kreativ lek med lösa material. Av de tre större gårdarna är det bara den största, med en parkliknande karaktär, som kan erbjuda bollek. Gården har dels en stor inringad grusplan med mål, men även övrig yta är så pass stor och belägen så långt ifrån bebyggelsen att den inte riskerar att störa de boende. På den mindre folkhemsgården finns det en skylt om att bollspel är förbjudet, medan innerstadsgården i storgårdskvarteret har fönster i markplan från alla håll.

På de mindre innerstadsgårdarna framträdde brister som är kopplade till det begränsade utrymmet och en skral vegetation. Gårdarnas huvudsakliga funktion är att förvara cyklar och sophantering, medan leken är avsatt till en särskild yta. Ena gården har en sandlåda med rutschkana och gunga medan andra gården enbart har en mindre sandlåda och gräsmatta. Övriga ytor är hårdgjorda, exponerade och belägna i solläge. På dessa gårdar finns få möjligheter till fartfylld och kreativ lek, och det saknas platser för att dra sig undan och leka själv. Gemensamt för alla gårdar, oavsett storlek, är att de har brister i tillgänglighet. På de mindre innerstadsgårdarna är markunderlaget hårdgjort, men ena gården har cyklar parkerade överallt och den andra är byggd i två olika höjder. Likadant har den större innerstadsgården en gångbana i kullersten, smal rutschkana och en mindre lekstuga med smal ingång och låg takhöjd. På ena folkhemsgården finns sandlådor med trösklar och på andra en liten lekstuga på pelare 30 cm ovanför markhöjd.

Sammanfattningsvis kan testresultatet beskrivas gå i linje med den studerade litteraturen. Eva Kristensson (2003) skriver om rymlighetens betydelse och hur rymligheten bidrar till att bostadsgården kan användas av flera målgrupper och till olika saker. Likadant visade testresultatet av BoLek att rymligheten i sig är viktig för barns lek men även att den utgör en förutsättning för fler affordances.

7. Avslutning och diskussion

I detta kapitel förs en avslutande diskussion som syftar till att återknyta till de aspekter som tagits upp tidigare i arbetet. I metoddiskussionen diskuteras valet av metod, vad som hade hänt om jag valt andra bostadsgårdar och vilka möjligheter och risker som finns med att utforma miljöer utifrån checklistor. Slutligen diskuteras förslag till vidare forskning.

Perspektiv på bostadsgårdens lekmiljö

Syftet med uppsatsen var att främja en utformning av bostadsgårdar med fokus på barns lek. Argumentet som förs i arbetet är att bostadsgården är en viktig resurs i dagens städer. Detta då förtätningsprocesser, ökad trafik och ett större säkerhetstänk överlag gjort att barn har allt färre platser att vara på i staden. Bostadsgården blir därmed en av få platser där barn kan vistas och dit de kan ta sig själva. Med rätt utformning har den också potential att vara en levande lekmiljö.

Målet med uppsatsen har varit att utveckla ett verktyg för värdering och utveckling av bostadsgårdens lekmiljö. Utvecklingen av verktyget baserades på att jag kombinerade studier av litteratur och befintliga verktyg för att identifiera aspekter som är viktiga att ta hänsyn till i utformningen av lekmiljöer. I studierna framgick att en utformning med bland annat rik växtlighet, varierad topografi, lösa material och plats för både fartfyllda och lugna aktiviteter skapar möjligheter för leken att ta olika uttryck, vilket i sin tur främjar barns fysiska och psykiska välmående. Studierna av litteratur och befintliga verktyg sammanfattades i elva aspekter som anses främja barns lek: *rymlighet, rumslighet, natur och vegetation, topografi, samspel med omgivningen, möjlighet till sol och skugga, variation och föränderlighet, tillgänglighet, sittplatser, varierade markmaterial och lösa material.*

Aspekterna utgjorde sedan underlaget till utvärderingsverktyget BoLek. BoLek testades på fem bostadsgårdar med skild utformning, med slutsatsen att de rymligare och vegetationsrika bostadsgårdarna ansågs erbjuda fler lekvärden. I testen blev det även tydligt att andra lekvärden är beroende av rymlighet och vegetation, som till exempel rumslighet, lösa material, möjlighet till sol och skugga samt variation och föränderlighet.

I framtagandet av BoLek besökte jag många bostadsgårdar i Malmö, både när jag testade verktyget men även tidigare under processen när jag letade efter gårdar att inkludera i testen. En slutsats av besöken är att många gårdar i Malmö har en relativt lik utformning. På innerstadsgårdarna tar cykelparkering och sophantering upp stor del av ytan, men det kan även finnas inslag som buskar, enskilda träd, mindre gräsmatta, rutschkana, gunga eller sandlåda. På folkhemsgårdarna finns också cykelparkering och sophantering, men utrymmet i sig gör att dessa funktioner bara utgör en liten del av den totala gårdsytan. Folkhemsgårdarna har även större grösytor, högre träd och varierad topografi. Rymligheten på folkhemsgårdarna gör att det finns plats för alla slags lekar, medan det inte är säkert att lekar som kräver plats kan lekas på en innerstadsgård.

Men även om rymliga gårdar har bättre förutsättningar att utgöra varierade lekmiljöer, så finns det idag många innerstadsgårdar och det är framförallt den typen av gård som byggs i dagsläget. Något som därför kan hjälpa är att se till rumsligheten i utformningen av innerstadsgårdar, då det bidrar till att förhöja känslan av rymd men även möjligheten att få leka ostört, vilket ofta är ett problem på mindre gårdar då leken i huvudsak är exponerad. Det går också att se på bostadsgården som ett kompletterande element till andra lekmiljöer i staden. Från det perspektivet blir innerstadsgårdens lekmiljö en yta som är avsatt för lek i staden och som hjälper till att höja stadens totala lekvärde. En lekvänlig utformning signalerar även för barn att de är välkomna att leka och allt fler sådana platser i staden leder till ökat inflytande över stadsrummet.

Ett problem är att bostadsgårdens utformning inte regleras i vare sig lagar eller riktlinjer. Konsekvenser av detta är till exempel nybyggnation där gården är väldigt liten eller saknas. Ytterligare en konsekvens är bostadsgårdar vars utformning saknar tanke om vilken funktion den ska fylla för de boende. Ansvar för bostadsgårdens innehåll hamnar därmed helt på fastighetsägaren. Ur ett ekonomiskt perspektiv blir det även billigast med en lättskött förvaltning, vilket kan vara en förklaring till allt fler asfalterade utemiljöer. Något som kan bidra till förändring är att fastighetsägare går samman och bildar en gemensamhetsanläggning, vilket innebär att de tillsammans förvaltar den yta som finns mellan fastigheterna. Detta skulle till exempel lämpa sig väl på storgårdskvarter, med en gemensam gård istället för en avgränsad gård per fastighet. På så sätt kan marken yteffektiviseras och samnyttjas för olika aktiviteter och service, vilket kan generera mer plats för grönska och samtidigt minska respektive fastighetsägares förvaltningskostnad. Överlag finns det många vinster med gröna bostadsgårdar, utöver att fungera som rika lekmiljöer och rekreation för de boende är de även viktiga resurser för hantering av dagvatten och främjande av ekosystemtjänster.

Metoddiskussion

Tidigare under min utbildning läste jag kursen *Stadsrum för barn och unga*, och det var i den kursen jag först kom i kontakt med utvärderingsverktyg för lekmiljöer. Detta gjorde att jag visste att det finns olika verktyg som är inriktade på offentliga lekplatser och skolgårdar, men att ett verktyg för bostadsgårdens lekmiljö saknas. Baserat på denna kunskap blev jag intresserad av att utveckla ett eget verktyg. Först var tanken att själva utvärderingen av lekmiljön skulle utgöra fokus för uppsatsen, snarare än utvecklingen av ett verktyg. Verktöget skulle med andra ord bara utgöra en metod för att kunna utvärdera bostadsgårdens lekmiljö och resultatet skulle vara en kartläggning av lekmiljöns kvalitet på ett sjuttioal bostadsgårdar. Problemet med detta upplägg var att det var svårt att få tillträde till den mängden gårdar i och med att många gårdar är stängda för allmänheten. Likaså fanns det risker i att ett framtida resultat grundades alltför mycket på kvantitet istället för kvalitet, då det inte fanns tillräckligt med tid att noggrant utvärdera så många gårdar.

Efter ett samtal med min handledare föreslog han att uppsatsens fokus istället borde vara verktygsutveckling. Detta innebar att jag fortfarande kunde utvärdera lekmiljön på bostadsgårdar, men att syftet med analyserna var att testa verktöget och inte att kartlägga lekmiljöer på bostadsgårdar. Underlaget till verktöget, som fått namnet BoLek, bygger som tidigare nämnt på studier av litteratur och befintliga verktyg. Ett problem var att det finns väldigt lite litteratur som handlar om bostadsgårdens lekmiljö. Därför fick jag studera separat litteratur om bostadsgårdar och om lekmiljöer. Detta innebar att jag fick göra vissa avvägningar bland de lekaspekter som jag identifierade i litteraturen, vilka som jag ansåg passade bättre in på bostadsgårdens lekmiljö. Här valde jag till exempel bort ljud-och ljusinstallationer. Likaså finns det en risk att de aspekter som inkluderats, som ursprungligen berör lekplatser och skolgårdar, inte helt går att överföra till lekmiljöer på bostadsgårdar.

Det var även upp till mitt eget omdöme att välja de bostadsgårdar som BoLek skulle testas på. Det slutgiltiga valet av fem gårdar baserades på att gårdarna skiljde sig åt i storlek, tidsålder och innehåll. Valet grundades också på att jag enbart identifierade fem gårdar som skiljde sig åt tillräckligt mycket i utformningen och att jag ansåg att fem stycken var ett tillräckligt antal för att kunna reflektera kritiskt kring verktöget. Hade jag valt andra gårdar finns flera möjliga utfall. Till exempel såg jag flera gårdar som i princip var helt asfalterade, men valde bort dem då jag ansåg att det hade varit tråkiga resultat att läsa. Beskrivningarna av lekvärderna på de gårdarna hade huvudsakligen handlat om alla kvaliteter gårdarna inte besitter. Likadant hade en analys av enbart gröna och rymliga gårdar inte visat på kontrasterna mellan folkhemsgårdar och innerstadsgårdar och därmed inte öppnat upp för diskussion på samma sätt.

Jag hade även kunnat välja ett större antal gårdar att analysera, men märkte redan efter fem gårdar att jag tyckte vissa svar gick in i varandra och ansåg att det blivit för upprepande läsning med ännu fler gårdar.

BoLek är utformat som en checklista med beskrivningar av lekvärden som användaren ska titta efter på bostadsgården. Utformning av miljöer utifrån checklistor innebär på vissa sätt en förenkling av utemiljön och det finns risker i att kvaliteter görs mer mätbara än vad de faktiskt är. Till exempel utfördes testerna under tidpunkter när det inte fanns några lekande barn på platsen. Den bedömning jag gjorde av lekmiljöerna grundas därmed helt på vad jag utifrån ett barnperspektiv kunde läsa in för kvaliteter. Likaså bara för att en lekmiljö har vissa kvaliteter för lek betyder inte det att just den leken utförs, utan platsen kan användas på olika sätt beroende på barn och sammanhang. För att få ett mer ingående resultat av hur bostadsgården faktiskt använts hade det därför krävts ytterligare studier, till exempel observationer på plats och enkätundersökningar. Överlag finns det en svårighet i att bedöma kvaliteten på en lekmiljö. Metoder kan visa på tendenser, men i slutändan är det alltid upp till det enskilda barnet att avgöra lekmiljöns lekvänlighet.

Det finns även risker med en likriktning i utformningen av miljöer som är baserade på den här typen av verktyg. Att fokus på platsens specifika egenskaper och förutsättningar minskar och att miljöer istället skapas grundade på mallar. Samtidigt behövs denna typ av verktyg för att mer praktiskt kunna arbeta med lekmiljöer. Tanken bakom BoLek är också att fungera som ett hjälpmedel för att utvärdera lekmiljön, och inte som en metod för att avgöra en framtida utformning. Därför ingår till exempel inte poängräkning, för att möjliggöra för en friare och mer subjektivt baserad tolkning.

Vidare forskning

I denna mastersuppsats har jag utvecklat ett utvärderingsverktyg för bostadsgårdens lekmiljö. Med anledning av den begränsning i tid ett mastersarbete innebär har jag behövt göra vissa urval i metodutvecklingen av verktyget. Perspektiv som hade varit intressant att inkludera är hur leken tar sig uttryck på bostadsgården, genom till exempel observationsstudier eller enkätundersökningar. Likadant att aktivt inkludera barn i hur de använder gården, med metoder som gåturer eller designdialoger. Andra möjliga ingångar för verktygsutveckling är verktyg som är specifikt anpassade för en viss gårdsstorlek och/eller utformning, till exempel folkhemsgård och innerstadsgård.

8. Referenser

- Beckman, M. (2018). *Lek på riktigt - Om att sluta bygga lekplatser och börja skapa rikare lekmiljöer*. Stockholm: Vinnova.
- Bengtsson, A & Grahn, P. (2014). Outdoor environments in healthcare settings: A quality evaluation tool for use in designing healthcare gardens. *Urban Forestry & Urban Greening*, (13). s. 878-891.
- Bodelius, S & Kylin, M. (2014). Plats för lek i översiktlig planering. *Movium Fakta* (5) s.1-8.
- Björklid, P. (2005). Närmiljön – hinder eller pedagogisk resurs? I: Johansson, M & Küller, M (red). *Svensk miljöpsykologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Boverket. (2000). *Unga är också medborgare – om barn och ungas inflytande i planeringen*. Karlskrona: Boverket.
- Boverket & Movium. (2015). *Gör plats för barn och unga! En vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö* (rapport 2015:08) Karlskrona: Boverket.
- Demokratiutredningen. (1998). *Gör barn till medborgare! om barn och demokrati under 1900-talet*. (SOU 1998:7). Stockholm: Fritzes.
- Ericsson, E. & Ahlström, P. (2008). Miljö. I: Hydén, C. (red). *Trafiken i den hållbara staden*. Lund: Studentlitteratur.
- Ericsson, I. (2005). *Rör dig - lär dig. Motorik och inlärning*. Malmö: Erlanders Berlings.
- Faskunger, J. (2008). *Barns miljöer för fysisk aktivitet - samhällsplanering för ökad fysisk aktivitet och rörelsefrihet hos barn och unga* (rapport 2008:30). Östersund: Statens Folkhälsoinstitut.
- FOB-utredningen. (1978). *Förslag till undersökning om hushåll, bostäder och sysselsättning*. (SOU 1978:79). Stockholm: Ekonomidepartementet.

- Gibson, J. J. (1979). *The ecological approach to visual perception*. Boston: Houghton Lifflin.
- Granberg, A. (2000). *Småbarns utevistelse – Naturorientering, lek och rörelse*. Stockholm: Liber.
- Grahn, P., Mårtensson, F., Lindblad, B., Nilsson, P & Ekman, A. (1997). *Ute på dagis*. Alnarp: Movium
- Grindberg, T & Langlo Jagtöien, G. (2000). *Barn i rörelse*. Lund: Studentlitteratur
- Jansson, M. (2015). Children's perspectives on playground use as basis for children's participation in local play space management. *Local Environment*, (20). s. 165–179.
- Halldén, G. (2013). *Barnperspektiv som ideologiskt eller metodologiskt begrepp*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Jansson, M. (2010). Attractive Playgrounds: Some Factors Affecting User Interest and Visiting Patterns. *Landscape Research*, (35). s.63–81.
- Jansson, M. (2016). Lekplatser idag och i framtiden - tankar om hållbar utveckling. I: Jansson, M & Klintborg Ahlklo, Å . (red.) *Plats för lek - Svenska lekplatser förr och nu*. Stockholm: Svensk Byggtjänst. s. 148–177.
- Jansson, M & Andersson, C. (2018). Lekplatsers kvalitet - verktyg för värdering och utveckling. *Movium Fakta*, (3). s.1-8.
- Jost, D., Yost, B., Mikus, S., & Ghiasi G., Mohsen. (2016). Making Room for Risk in Play Environments and Play Standards. *Landscape Research Record*, (5). s. 245–260.
- Kristensson, E. (2003). *Rymlighetens betydelse. En undersökning av rymlighet i bostadsgårdens kontext*. Diss. Lund: Lunds tekniska högskola.
- Kristensson, E. (2007). *Bostadsgården – vardagsrum, lekplats, mötesplats & utsikt*. Stockholm: Formas.
- Kylin, M. & Bodelius, S. (2015). *Riktlinjer för lek? Svenska kommuners arbete med planering av platser för barn* (rapport 2015:21). Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet.

Kärrholm, M. & Wirdelöv, J. (2019). The neighbourhood in pieces: the fragmentation of local public space in a Swedish housing area. *International journal of urban and regional research*, (43). s.870-887.

Laval, S. (2015). *Bygga stad för barn - En kunskapsöversikt om barn och ungdomar, täta stadsmiljöer och metoder för delaktighet och barnkonsekvensanalys*. Klippan: Ljungbergs tryckeri.

Lillemyr, O.F. (2003). *Lek - upplevelse - lärande - i förskola och skola*. Stockholm: Liber

Malmberg, S. (2015). *Lek utan hinder - hur lekplatser kan anpassas för barn och vuxna med funktionshinder*. Uppsala: Sveriges Lantbruksuniversitet.

Malmö stad. (2016). *Friytor vid förskolor och skolor – riktlinjer från stadsbyggnadsnämnden i Malmö*. Malmö: Malmö stad, Stadsbyggnadskontoret.

Malmö stad. (2011). *Utemiljö vid förskolor i Malmö - ett verktyg för planering, utformning och bygglovgranskning*. Malmö: Malmö stad, Stadsbyggnadskontoret.

Minoura, E. (2019). *Bostadsgården - Territoriell arkitektur*. Lund: Studentlitteratur.

Minoura, E. (2016). *Uncommon Ground: Urban Form and Social Territory*. Diss. Stockholm: Kungliga Tekniska Högskolan.

Morrissey, A-M., Scott, C. & Wishart, L. (2015). Infant and Toddler Responses to a Redesign of Their Childcare Outdoor Play Space. *Children, Youth and Environments*, (25). s.29–56.

Mårtensson, F, Lisberg Jensen, E, Söderström, M & Öhman, J. (2011). *Den nyttiga utevistelsen?* (rapport 6407). Stockholm: Naturvårdsverket.

Mårtensson, F, Boldemann, C., Söderström, M., Blennow, M., Englund, J.-E. & Grahn, P. (2009). Outdoor environmental assessment of attention promoting settings for preschool children. *Health & Place*, (4). s. 1149–1157.

Mårtensson, F. (2004). *Landskapet i leken - En studie av utomhuslek på förskolegården*. Diss. Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitet.

Mårtensson, F. (2009). Lek i verklighetens utmarker. I Jensen, M & Harvard, Å (red.), *Leka för att lära – Utveckling, kognition och kultur*. Lund: Studentlitteratur. s.163–185.

Mårtensson, F. (2013). Vägledande miljödimensioner för barns utomhuslek. *Socialmedicinsk Tidskrift*, (4). s.502–509.

Nordlund, A, Rolander, I & Larsson, L. (1997). *Lek, idrott, hälsa: rörelse och idrott för barn*. Stockholm: Liber.

Norén-Björn, E. (1977). *Lek, lekplatser, lekredskap: en utvecklingspsykologisk studie av barns lek på lekplatser*. Stockholm: Lekmiljörådet.

Norén-Björn, E (2016). Barn väljer med sina fötter. I: Jansson, M & Klintborg Akklö, Å (red.) *Plats för lek - Svenska lekplatser förr och nu*. Stockholm: Svensk Byggtjänst s.14–33.

Normann Bjarsell, E. & Kylin, M. (2014). Säkerställ barnens utemiljöer! *Movium Fakta*, (6) s.2-8.

Osnes, H., Skaug, H. N. & Eid Kaarby, K. M. (2012). *Kropp, rörelse och hälsa i förskolan*. Lund: Studentlitteratur.

Raustorp, A., P. Pagels, C. Boldemann, H. Dal, och F. Mårtensson. (2012). Accelerometer measured level of physical activity indoors and outdoors during preschool time in Sweden and the United States. *Journal of physical activity and health*, (9) s.801–808.

Refshauge, A., Stigsdotter, U., Lamm, B & Thorleifsdottir, K. (2013). Evidence-Based Playground Design: Lessons Learned from Theory to Practice. *Landscape Research* (40) s. 226–246.

Rietveld, E. & Kiverstein, J. (2014). A Rich Landscape of Affordances. *Ecological Psychology*, (4). s. 325–352.

Sandborgh – Holmdahl, G & Stening, B. (1993). *Inläring genom rörelse*. Stockholm: Liber.

SFS 2010:900. Plan-och bygglag. Stockholm: Finansdepartementet.

Shackell, A; Butler, N; Doyle, P & Ball, D (2008). *Design for Play: A guide to creating successful play spaces*. Nottingham: Play England. Tillgänglig: <http://www.freeplaynetwork.org.uk/pubs/design-for-play.pdf> [2020-09-08]

Socialdepartementet. (2003). *Barns rätt till säkra och utvecklande miljöer - framtida huvudman*. (SOU 2003:19). Stockholm: Socialdepartementet.

Söderlind, I. & Engwall, K. (2005). *Var kommer barnen in? barn i politik, vetenskap och dagspress*. Stockholm: Institutet för framtidsstudier.

UNICEF Sverige. (2018). *Barnkonventionens ställning i Sverige*. Stockholm: UNICEF Sverige.

UNICEF Sverige. (2018). *Barnkonventionen. FN:s konvention om barnets rättigheter*. Stockholm: UNICEF Sverige.

Van der Burgt, D. (2010). "Vänskap, rörlighet och hemmakänsla: vilken roll spelar bostadsområde och skola?" *Barn*, (2). s.9–27.

Whewey, R & Millward, A. (1997). *Child's Play: Facilitating play on housing estates*. London: Chartered Institute of Housing.

Woolley, H., Lowe, A., (2013). Exploring the Relationship between Design Approach and Play Value of Outdoor Play Spaces. *Landscape Research*, (38). s. 53–74.

Änggård, E. (2012). Att skapa platser i naturmiljöer – om hur vardagliga praktiker i en Ur och Skurförskola bidrar till att ge platser identitet. *Nordisk barnhageforskning*, (5). s. 1–16.

Änggård, E. (2009). Skogen som lekplats - Naturens material och miljöer som resurser i lek. *Nordic Studies in Education*, (02). s.221–23.

Publicering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) deponeras och publiceras i SLU:s elektroniska publiceringsverktyg (Epsilon), såsom anges i Utbildningshandboken. Deponering innebär att registrera arbetet och ladda upp fulltextfilen.

Som student och författare äger du upphovsrätten till ditt arbete. Publiceringen av ditt arbete kan därför inte ske utan ditt godkännande. Du kan godkänna kommande publicering genom att underteckna här nedan. Du kan också ge ditt godkännande till publicering i samband med inlämningen. I bibliotekets nya mall för studentarbeten finns möjlighet att välja om arbetet ska publiceras eller inte.

- Om du kryssar i Ja, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga, sökbara och möjliga att läsa och ladda ned för alla på internet. Om ni är fler än en person som skriver arbetet så behöver ni vara överens. Läs om SLU:s publiceringsavtal här:
<https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.
- Om du kryssar i Nej, kommer endast metadata och abstract bli synliga och sökbara. Arbetet ska oavsett detta deponeras i Epsilon så att fulltexten (pdf-filen) kan arkiveras elektroniskt, i enlighet med Arkivlagen. Epsilon har policies för data, innehåll och bevarande.

Underskrift – publicering

- ☒ JA, jag ger härmed min tillåtelse till att mitt kommande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.
- ☐ NEJ, jag ger inte min tillåtelse att publicera fulltexten av mitt kommande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering. Metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

2017-2021

Datum

Pauline Green

Namnteckning

PAULINE GREEN

Namnförtydligande